

FERICITUL TEODORET EPISCOPUL CIRULUI

ISTORIA BISERICESCĂ

CARTEA I

1. Scopul acestei Istorii

1. Pictorii înfățișează istorisirile vechi pe plăci de lemn și pe pereți, procurînd plăcere celor ce le privesc. Totodată ei păstrează, astfel, multă vreme, amintirea vie a faptelor din trecut.

Mînuitorii condeiului¹ folosesc însă, în locul plăcilor de lemn, cărțile, iar în locul culorilor florile cuvintelor. Ei fac în felul acesta mai completă și mai durabilă amintirea celor întîmplate mai înainte, în timp ce lucrarea pictorilor se poate șterge cu vremea.

2. De aceea și eu voi încerca să descriu faptele care lipsesc din Istoria bisericească, căci m-am gîndit că nu este îngăduit ca să dăm uitării măreția dispărută ale unor fapte foarte strălucite și a unor istorisiri folositoare.

3. De altfel, chiar și unii dintre cei ce-mi sînt apropiați m-au îndemnat la această muncă, dar eu, cumpănindu-mi puterile, consideram prea grea această lucrare. Totuși, avînd încredere în Împăritorul mărinimos al bunătăților, voi întreprinde acum această lucrare mai presus de puterile mele.

4. Fiîndcă Eusebiu Palestinul² a scris despre cele întîmplate în Biserici, începînd de la Sf. Apostoli și pînă în timpul domniei iubitorului de Dumnezeu, Constantin (cel Mare), eu voi face sfîrșitul Istoriei sale început al Istoriei mele.

1. Ἀρχιγράφοι, mînuitori de condei, istorici în proză, autori de istorisiri la greci. Herodot a fost numit logograful.

2. Eusebiu de Cezareea, «părintele Istoriei bisericești», s-a născut în Palestina, către anul 265 și moare în anul 339—340. Are înclinare spre arianism, de aceea doctrina sa este puțin precisă în legătură cu formula deoiființă (θεοομοίος), așa cum se vede și în scrisoarea pe care el a trimis-o păstoriiților săi, cînd a asistat la Sinodul de la Niceea, Cartea I, Cap. XII. Eusebiu a admirat mult pe împăratul Constantin cel Mare, căruia i-a scris și viața cu multe laude. Libertatea religioasă dată de acest împărat, după aprigile prigoane ale lui Dioclețian, Galeriu și Liciniu, nu putea să nu sporască entuziasmul și recunoștința acestui învățat episcop. După F. Cayré, *Precis de Patrologie*, vol. I, Paris 1927, p. 309—312.

2. De unde a început erezia arienilor ?

1. După ce au fost nimicii acei tirani nelegiuții și necredincioși, adică Maxențiu și Liciniu³, s-a potolit furtuna pe care ei o provocaseră în Biserică ca niște uragane. S-a lăsat apoi o liniște desăvirșită, deoarece au încetat vînturile năprasnice.

2. Iar Constantin, împăratul demn de toată lauda, care a primit chemarea aceasta, nu de la oameni și nici prin oameni, ci din Ceruri, ca și dumnezeiescul Apostol⁴, a exercitat-o pentru Biserică⁵. 3. Astfel, el a scris legi care interziceau sacrificiile idolilor și totodată a poruncit să se înalțe biserici. Apoi a rinduit conducători peste supușii săi, oameni împodobiiți cu credință; a poruncit să li se dea cinstire clericilor și a amenințat cu moartea pe cei care ar fi încercat să-i batjocorească.

Atunci unii reclădeau bisericile dărimate, iar alții clădeau altele mai mari și mai strălucitoare. 4. Făcîndu-se astfel aceste lucruri, bisericile noastre erau pline de cîntări și de coruri înălțătoare, iar cele ale dușmanilor erau pline de tristețe și de descurajare, căci, pe cînd capștile idolilor se închideau, în bisericile creștine se săvîrșeau fără întrerupere adunări și sărbătoriri

5. Însă capul răutăților și calomniatorul diavol și răzbunătorul față de oameni n-a mai putut suferi, văzînd că Biserica este dusă de un vînt bun (că sporește), ci a urzit planuri odioase, silindu-se să distrugă această instituție ocrotită de Făcătorul și Stăpînul tuturor. 6. Căci a văzut rătăcirea păgînească dată pe față și diferitele meșteșuguri ale demonilor descoperite și totodată că făptura nu mai era adorată de foarte mulți, ca în păgînism, ci că acum era adorat Creatorul, în locul ei.

7. Pentru aceasta diavolul nu a mai aprins pe față războiul contra lui Dumnezeu și a Mîntuitorului nostru, ci, aflînd niște oameni care purtau numele de creștini, dar care erau robiți de ambiție și de slavă deșartă, i-a folosit ca unelte ale înșelătoriei lui. Prin aceștia i-a readus pe mulți la rătăcirea de mai înainte, nu îndemnînd ca creatura să fie iarăși adorată, ci aranjînd ca Creatorul și Demiurgul să fie în rînd cu creatura Sa

3. Maxențiu cel învins de Constantin cel Mare la Pont-Milvius, iar Liciniu, cumnatul acestuia, care va subscrie edictul din Milan, (313), dar nu va face adeziunea oficială la creștinism și va reprezenta în colegiul imperial vechea tradiție religioasă păgînă. După anul 316 Liciniu devine persecutor al creștinilor; intră în luptă cu Constantin cel Mare și este învins la Chrysopolis (Scutari) și ucis, în anul 323. După L. Duchense, Histoire ancienne de L'Eglise, vol. III Paris, 1910 p. 1—75 și Charles Pouillet, Histoire de L'Eglise, tom. II, Paris, 1920, p. 100—107.

4. Chemarea Sf. Apostol Pavel, Fapte Cap. 9; Gal. 1, 13—24.

5. ἀότῳ adică ἄκρητῳ, vezi Variae lectiones, P.G., LXXXII, col. 824, nota 9.

De unde a început și cum a semănat zizaniile voi expune mai departe. 8. Orașul Alexandria este foarte mare și foarte populat, fiind capitala, nu numai a egiptenilor, ci și a tebaizilor și a libienilor, uniți cu Egiptul.

După Petru, acel luptător neînving, care a primit coroana martiriului în timpul tiranilor nelegiuți⁶, a fost puțin timp întiiistătător Abila, care a ținut cirna Bisericii. După aceea a urmat Alexandru, cel care a devenit apărătorul neînfricat al dogmelor evanghelice.

9. În acest timp Arie, care făcea parte din tagma preoților și era însărcinat cu explicarea Sfințelor Scripturi, văzînd pe Alexandru că deține demnitatea episcopală, nu și-a putut stăpîni ghimpele invidiei, ci, fiind împins de acesta, căuta mereu pricini de ceartă și de discuții. 10. Dar, văzînd felul de viață, vrednic de laudă, al acestui bărbat (Alexandru), nu putea să urzească calomniile lui. Totuși, invidia nu l-a lăsat să stea liniștit.

Dușmanul adevărului (diavolul), descoperind pe Arie ca instrument potrivit al răutății sale, a produs prin el tulburări și a provocat furtună în Biserică, căci l-a convins să se împotrivescă pe față învățaturii apostolice a lui Alexandru (episcopul).

11. Potrivit dumnezeieștilor învățături Alexandru zicea că Fiul este de aceeași cinste cu Tatăl și că are aceeași ființă (substanță)⁷ cu Dumnezeu, Care L-a născut. Dar Arie, împotrivindu-se de-a dreptul adevărului, afirma că Fiul este o creatură și o făptură⁸ și adăuga că a fost un timp cînd nu era⁹ și încă altele, pe care le vom cunoaște mai clar din scrierile lui.

Arie nu înceta să spună acestea, nu numai în Biserică, ci și în afară, în discuții și în adunări. Ba mai mult, colindînd prin case, atrăgea în curse pe ciți putea.

12. Episcopul Alexandru, apărătorul dogmelor apostolice, a încercat mai întii să-l convingă prin sfaturi și îndrumări. Apoi, cînd a văzut că devine furios și că predică pe față învățatura sa eretică, l-a scos din catalogul preoților, căci a ascultat de legea dumnezeiască care strigă: «dacă ochiul tău cel drept te smintește, scoate-l și aruncă-l de la tine»¹⁰.

6. Petru al Alexandriei, episcop al acestei metropole, după anul 300; martir, în anul 311. Se opune net origenismului. După F. Cayre o. c. vol. I, p. 267.

7. ὁμοῦ φύσεως — cu aceeași ființă (esență).

8. κτίσμα καὶ ποίημα.

9. ὅτι ἦν ποτε οὐκ ὄντων.

10. Matei 5, 29.

3. Catalogul episcopilor scaunelor principale

1. În acest timp Silvestru ținea frânele Bisericii romanilor. El urmasese după Miltiade, care primise hirotonia după Marcelin, cel ce strălucise în timpul persecuției.

La Antiohia, după Tiranus¹¹, începînd pacea în Biserică, a primit conducerea Vitalie, care a rezidit biserica din Palea¹², ce fusese distrusă de tirani¹³. 2. După aceea a luat conducerea Filogoniu, care a adăugat cele ce mai lipseau la clădirea aceasta și a dovedit multă rivnă pentru dreapta credință, în vremea lui Liciniu.

La Ierusalim, după Ermon, s-a încredințat conducerea Bisericii lui Macarie, bărbat căruia i se potrivește numele¹⁴, împodobit cu tot felul de bunătăți.

3. La Constantinopol, în vremea aceea era învrednicit de slujirea arhierescă Alexandru, care se dîstingea prin daruri apostolice.

Atunci episcopul Alexandru al Alexandrinilor, văzînd pe Arie cuprins de dorința de stăpînire și atrăgînd pe cei prinși în lanțurile blasfemiei și totodată făcînd adunări separate de rugăciune, a arătat prin scrisori conducătorilor Bisericilor blasfemiile acestuia.

4. Eu voi introduce aici, în această scriere a mea, scrisoarea trimisă de episcopul Alexandru al Alexandriei către omonimul său, Alexandru al Constantinopolului, în care se văd clar toate învățăturile lui Arie, ca nu cumva să se creadă că eu am plăsmuit cele ce istorisesc. Apoi voi reda o altă scrisoare, chiar a lui Arie, și după acestea altele de care are nevoie această expunere istorică, că toate să fie mărturie adevărului celor scrise de noi și să arate clar cele întîmplute.

Alexandru al Alexandrinilor scrie cele ce urmează către omonimul său :

4. Scrisoarea episcopului Alexandru al Alexandriei către episcopul Alexandru al Constantinopolului

1. Precacstitului frate și legat sufletește, Alexandru al Constantinopolului, Alexandru al Alexandriei, salutare în Domnul.

Dorința de stăpînire a oamenilor răi, precum și pofta de bani i-au făcut să năzuiască întotdeauna către situații care le par mai bune, prin

11. Tyranus, episcop la Antiohia (după J. Tixeront, Histoire des Dogmes de l'antiquité chretienne, vol. II, Paris, 1931, p. 21.).

12. Palais, un sector al Antiohiei. În traducerea lui Veniamin Costachi — Erbiceanu e tradus ca adjectiv în legătură cu subînțelesul substantiv *persecuție*, deci, a tradus vechea *persecuție*, p. 8.

13. Adică în timpul lui Liciniu.

14. μακάριος, forciit.

diferite mijloace, ce sînt potrivnice evlaviei bisericăse. Aceștia, fiind învinși de diavol, care lucrează în el spre plăcerea lor preferată, trec peste toată evlavia și nu mai țin seamă de judecata lui Dumnezeu.

2. Eu, cel ce sufăr din această cauză, simțeam nevoia să comunic precinstirii tale ca să te ferești de astfel de oameni, ca nu cumva vreunul dintre ei să îndrăznească să pătrundă în locurile de sub oblăduirea voastră, sau ca prin aceștia (că se dedau la înșelătorie ca saltimbancii) sau prin scrisorile lor, compuse cu ajutorul minciunii, să poată să atragă pe cel ce este legat de o credință simplă și curată.

3. Ca atare, Arie și Ahila¹⁵, făcînd nu de mult o înțelegere ascunsă, au rivnit iubirea de stăpînire a lui Coluthus¹⁶, mult mai rău decît acesta, care acuzîndu-i pe însași partizanii săi a găsit o motivare a propriei sale erezii nenorocite. Însă acela (Arie și Ahila), văzînd discuția despre Hristos a lui Coluthus, nu au mai avut putere să rămînă încă supuși Bisericii, ci și-au clădit spelunci ca hoții¹⁷. Acolo fac adunări fără întrerupere, ziua și noaptea exercitându-se în dușmănia contra lui Hristos și contra noastră. 4. Atacînd orice credință evlavioasă apostolică ei și-au făurit cu prefăcătorie iudaică o officină de luptă contra lui Hristos, tîgăduind dumnezeirea Mîntuitorului nostru și predicînd că El este asemenea cu toți oamenii. După ce au strîns toate cuvintele biblice despre iconomia mîntuitoare și despre smerenia Lui pentru noi, Arie și Ahila încearcă să formuleze din acestea învățătura ereziei lor, ocolind cuvintele despre dumnezeirea de la început (veșnică) a Lui și despre slava Lui inexprimabilă¹⁸ la Tatăl. 5. Ei susțin părerea nelegiuită a elinilor și iudeilor despre Hristos urmărind laudă cît mai mare de la aceștia și se străduiesc să facă atîtea ca prin ele să ne batjocorească, provocînd zilnic răscoale și prigoane contra noastră.

Și acum, fie că ne cheamă la judecată, la acuzația unor femeiuște depravate, pe care le-au amăgit, fie că cele mai tinere dintre acestea cutreieră toată piața în ținută necuviincioasă¹⁹, și așa batjocoresc creștinismul prin ele. Așadar, aceștia au îndrăznit să sfișie chiar cămașa lui Hristos, cea fără de tăietură, pe care călăii au voit s-o impartă. 6. Noi, însă, aflînd tîrziu acest lucru, fiindcă ei ascundeau cele în legătură cu viața și strădaniile lor nedemne, i-am alungat prin hotărîrea Bisericii, care adoră dumnezeirea Lui Hristos. 7. Dar ei au încercat, folosindu-se de înșelătorie contra noastră, să-și îndrepte atenția către

15. Ahila, era diacon în Alexandria și partizan a lui Arie.

16. Κολούθος, schismatic în Alexandria, cf. Leon Permentier, o. c. p. 391; G. Bardy, Saint Athanase, Paris, 1925, p. 10.

17. Ματθ 21, 13.

18. ὁμοῦ ἀλέκτου.

19. Fapte 13, 50.

împreună slujitorii cei de o credință cu noi, prefăcându-se, de formă, ca doresc pacea și unirea, însă în realitate — ceea ce este adevărat — silindu-se să-i atragă pe unii dintre aceștia la boala (erezia) lor, prin cuvinte înșelătoare. Ei cereau apoi de la aceștia scrisori mai amănunțite ca, citindu-le în fața celor înșelați de ei, să-i facă să nu se pocăiască de cele ce au greșit, fiind împinși spre necredință, ca și cum ar avea episcopi de acord cu ei și de aceleași convingeri.

8. Desigur că cei înșelați nu mărturisesc arienilor cele ce au învățat și au făcut rău, cînd erau la noi și pentru care au și fost alungați (condamnați), ci — fie că dau tăcerii acestea, fie că îi înșală, ascunzîndu-se prin cuvinte și scrieri plătuite.

9. Așadar, ascunzîndu-și prin cuvinte, în aparență mai convingătoare, dar înșelătoare, învățătura lor vătămătoare, arienii ademenesc pe cei plecați spre greșeală și nu încetează să batjocorească în fața tuturor credința noastră.

Fiindcă se întimplă ca unii din cei înscrși în registrele lor să fie reprimiți în Biserică, eu socotesc că este o foarte mare vină ce apasă asupra împreună liturghisitorilor noștri, care îndrăznesc să facă acest lucru, pe care nici canonul apostolic nu-l îngăduie și care aprinde și mai mult lucrarea diavolească a acestora contra lui Hristos.

10. De aceea, fără să mai întârzii cu nimic, preaiubiților, m-am întărit pe mine însumi ca să vă arăt credința unora ca aceștia, care zic că a fost un timp cînd Fiul lui Dumnezeu nu a fost, că a fost mai pe urmă, Cel ce mai înainte nu a existat; astfel fiind făcut atunci, cînd a fost făcut și a început să existe ca orice om.

11. Arienii spun că Dumnezeu a făcut toate *din cele ce nu sînt* (din nimic)²⁰, cuprinzînd și pe Fiul lui Dumnezeu în creația ființelor raționale și neraționale. Ca urmare ei susțin că Fiul are o fire schimbătoare și că e capabil și de virtute și de păcat. Prin expresia *din cele ce nu au fost*, arienii atacă și dumnezeieștile Scripturi, care afirmă că El este totdeauna și învață neschimbabilitatea Cuvîntului și dumnezeirea înțelepciunii Cuvîntului, ceea ce este Hristos. Așadar, și noi putem să devenim fiii lui Dumnezeu cum spun aceștia, ca și Acela (Hristos).

12. Căci s-a scris «am născut fii și i-am înălțat»²¹. Mai departe se adaugă însă cuvintele: «dar ei m-au alungat», ceea ce nu este firesc Mintuitorului, Care are firea neschimbată.

Fiind lipsiți de orice credință arienii zic și aceasta că Dumnezeu Cel care a știut despre El (Fiul) prin preștiință și presimțire că nu se

20. *ἐξ οὐκ ὄντων.*

21. *Isaia 1, 2.*

va lepăda, L-a ales pe El dintre toți (cei creați). 13. Căci Fiul nu are ceva prin firea Lui sau spre deosebire de alții și nici prin fire zic ei (arieni) nu este Fiul lui Dumnezeu și nici nu are vreo însușire deosebită față de Acesta, ci, deși are o ființă schimbătoare a fost ales fiindcă nu S-a schimbat prin obiceiurile și prin felul Lui de viață în mai rău. 14. Așa că dacă Petru și Pavel ar fi dus același fel de viață, filiațiunea lor nu s-ar fi deosebit întru nimic de a Acestuia (Fiul).

Pentru elaborarea acestei învățături nelegiuite, lăsind la o parte Scripturile și folosind numai ce se spune în Psalmi despre Hristos, arienii zic așa : «*Ai iubit dreptatea și ai urit nedreptatea, de aceea Te-a uns pe Tine Dumnezeu, Dumnezeuul Tău cu untdelemn de bucurie mai mult decât pe însoțitorii Tăi*»²².

15. Despre faptul că Fiul lui Dumnezeu nu a fost creat din cele ce nu sînt și că nu a fost un timp cînd El n-a existat, ne învață pe deplin Ioan Evanghelistul scriind astfel despre Acesta : «*Fiul, Unul Născut, Care este în sînul Tatălui*»²³, avînd grijă să arate divinul învătător două existențe (entități) nedespărțite între ele, pe Tatăl și pe Fiul. Pe acesta L-a numit că este în sînul Tatălui. 16. Și cum că Cuvîntul lui Dumnezeu nu se numără prin cele făcute din cele ce nu erau, spunea același Ioan, scriind că prin El toate s-au făcut și arată ipostaza proprie a Acestuia cînd, vorbește : «*La început era Cuvîntul și Cuvîntul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvîntul ; toate prin El s-au făcut și fără de El nimic nu s-a făcut*»²⁴.

17. Dară toate s-au făcut prin El, cum Cel ce a dăruit celor făcute ca să existe, El însuși, nu a existat odată ? Nici o rațiune nu socotește că cel ce face ceva (creatorul) are aceeași fire cu cele făcute de el. Căci dacă El (Fiul) însuși a fost la început, atunci toate prin El s-au făcut și le-a făcut din cele ce nu erau.

18. Deci Ființa în sine (τὸ ὄν) se înfățișează ca ceva opus celor ce au fost făcute din ceea ce nu exista (din nimic) și totodată foarte deosebită, fiindcă, pe de o parte, între Tatăl și Fiul nu se arată nici o deosebire și nici nu se poate închipui acest lucru, chîr printr-o judecată excepțională a spiritului.

Pe de altă parte, faptul că lumea a fost creată din cele ce nu existau, arată că ea are un început, o naștere mai recentă și mai nouă decât ipostaza divină, căci toate lucrurile și-au luat astfel începutul existenței lor de la Tatăl prin Fiul²⁵.

22. Ps. 44, 9 ; Evr. 1, 9.

23. Ioan, 1, 18.

24. Ioan, 1, 1, 3.

25. Ioan, 1, 1.

19. Socotind că este imens acel *era* (τὸ ἔν) despre Dumnezeu Cuvîntul și că întrece puterea de înțelegere a creaturilor preacredinciosului Ioan (Evanghelistul) a evitat să ne spună despre nașterea și creația Lui și nici nu a îndrăznit să numească cu aceleași cuvinte pe Cel ce face, odată cu cele făcute, nu că era nenăscut (Unul este nenăscut, Tatăl) ci că ipostasa inexprimabilă a Unuia-Născut, Dumnezeu, este peste puterea de gândire a Evangheliștilor și, într-adevăr, și peste puterea de înțelegere a ingerilor.

Eu nu cred că trebuie socotiți printre cei credincioși aceia care îndrăznesc să discute ceva dintre acestea, pentru faptul că nu ascultă de cuvintele: *«Nu căuta cele mai sus decît tine și nu cerceta cele ce te depășesc»*²⁶.

20. Într-adevăr, cunoașterea multor altor lucrări care sînt cu totul mai simple, depășește puterea omenească de înțelegere așa cum sînt cuvintele lui Pavel: *«cele ce ochiul nu a văzut și urechile nu au auzit și la înăma omului nu au ajuns, cîte a pregătit Dumnezeu celor ce-L iubesc»*²⁷, ci și astrele, cum spune Dumnezeu lui Avraam că *nu poate să le numere*²⁸. Și încă zice: *«Cine va putea număra nisipul mării și picăturile de ploaie»*²⁹.

21. Atunci cum ar putea cineva să cerceteze ipostaza lui Dumnezeu—Cuvîntul, fără numai dacă, cuprins de o stare de nebunie, ar încerca acest lucru? Despre aceasta duhul profetic spune: *«Iar neamul Lui cine-L va spune?»*³⁰.

Îată că însuși Mintuitorul nostru, sprijinind pe stîlpul tuturor celor ce sînt în lume — mă gîndesc la Apostolii cei inspirați — S-a străduit să-i *despovăreze de cunoașterea acestor lucruri spunîndu-le tuturor acestora că nu există (nu e posibilă) înțelegerea pe cale naturală, și că numai Tatălui îi este rezervată cunoașterea acestui mister divin, căci zice: «Nimeni nu cunoaște cine este Fiul, fără numai Tatăl și pe Tatăl nimeni nu-L cunoaște fără numai Fiul»*³¹. Despre acest lucru socotesc că zice Tatăl: *«Taina Mea, Mie»*³².

22. Cum că este ceva nebunesc să gîndești că Fiul S-a făcut din cele ce nu există și că are un început în timp, ne arată îndată expresia din cele ce nu există³³, deși acești fără de minte nu cunosc nebunia

26. Inj. Sir., 3, 20.

27. I, Cor., 2, 9.

28. Fac. 15, 5.

29. Inj. Sir., 1, 2.

30. Isaia 53, 8.

31. Matei 11, 27.

32. Isaia 24, 16; Col. 1, 15.

33. ἡ ἐκ τῆς οὐκ ὄντων.

expresiei lor, căci expresia nu era (nu exista) (οὐκ ἦν) sau trebuie înțeleasă în cadrul timpului, s-au într-un moment al veșniciei. 23. Căci dacă este adevărat că totul s-a făcut prin El, este clar că toată veșnicia și timpul și momentul de timp, și acela *atunci cînd* (τότε), în care se găsește expresia *nu era* (οὐκ ἦν) au fost făcute prin El. Și cum să nu fie absurd ca Cel ce a făcut timpul și veșnicia și vremile în care se amestecă expresia *nu era* (τὸ οὐκ ἦν) să se spună că *odată* (τότε), El nu a fost?

Este desigur de neînchipuit și cu totul nechibzuit ca cel ce este cauza cuiva să se spună că el este posterior nașterii (producerii) acesteia.

24. După părerea acestora (arienilor) a existat acel interval de timp înainte ca Înțelepciunea lui Dumnezeu să fi creat toate, în care, zic ei, Fiul nu fusese născut din Tatăl, căci după ei și Scriptura ar minți, cînd proclamă că El este primul născut al întregii creaturi. 25. Dar, odată cu aceștia strigă și Pavel cu vocea sa răsunătoare, zicînd despre El: *«Pe Care L-a pus moștenitor al tuturor și prin Care a făcut veacurile»*³⁴ și apoi: *«In Acesta s-au creat toate cele din Cer și cele de pe pămînt, cele văzute și cele nevăzute, fie Stăpîniri, fie Domnii, fie Căpetenii, fie Tronuri, toate prin El și pentru El și El însuși este mai înainte de toate»*³⁵

26. După ce s-a arătat în mod clar că susținerea lor din cele ce nu sînt (ἐξ οὐκ ὄντων) este străină de evlavie urmează în mod necesar că Tatăl a fost totdeauna Tată. El este totdeauna Tată, fiind de față Fiul, din cauza Căruia și are nume de Tată. Avînd totdeauna Fiu este totdeauna Tată desăvîrșit, aflîndu-se fără încetare în ceea ce este bine. El nu a născut pe Fiul, Unul-Născut, în timp (χρονικός) nici într-un interval de timp (ἐκ διαστήματος) și nici din cele ce nu sînt 27. Ce oare? Nu este sacrilegiu să zicem că înțelepciunea lui Dumnezeu n-a existat *odată* (τότε), Ea care zice: *«Eu care rînduiam toate întru El, Eu eram cea prin care se bucura?»*³⁶ Și tot așa că puterea lui Dumnezeu n-a existat *odată*, sau că Cuvîntul Lui a fost despărțit de El *odată*, sau că n-au existat și toate cele din care Fiul se cunoaște și Tatăl se deosebește?

A zice că nu există strălucirea slavei (în Fiul) înseamnă a înlătura lumina cea dintru început, care dă această strălucire. Iar dacă și chipul lui Dumnezeu nu a fost totdeauna în Fiul este clar că nici Cel al Căruia este chipul (Dumnezeu) nu este întotdeauna. 28. Dacă Cel care are chipul ipostazei lui Dumnezeu nu există, atunci se înlătură întru totul și Acela Care este închipuit de El.

34. Evr. 1, 2.

35. Gal. 1, 16.

36. Prov. 8, 30.

Din aceasta putem vedea că filiația Mîntuitorului nu are nimic comun cu filiația celorlalți oameni, 29. Căci precum ipostasa inexprimabilă a Lui, printr-o incomparabilă măreție. S-a arătat mai presus decît toate acestea căroră El însuși le-a hărăzit ca să existe, tot așa și filiația Lui, care după fire se bucură de dumnezeirea paternă, se deosebește printr-o inexprimabilă măreție de cei care au fost înfiați prin mijlocirea Lui. Acesta se bucură de firea cea neschimbată, fiind perfect și nelipsindu-i nimic, pe cînd cei care se pot schimba în orice fel au nevoie de ajutor de la El. 30. Ce ar avea să mai sporească înțelepciunea lui Dumnezeu, sau ce ar cîștiga Adevărul însuși, sau Dumnezeu — Cuvîntul? Cum ar putea să se facă mai bună viața sau lumina cea adevărată? ³⁷ Dacă este așa, nu cu atît mai mult este nefiresc ca înțelepciunea să fie capabilă de nebulie, sau ca puterea lui Dumnezeu să fie amestecată cu slăbiciune, sau ca rațiunea să fie întunecată de lipsa de judecată, sau întunericul să se amestece cu adevărata lumină?...

În legătură cu aceasta Apostolul zice: «*Ce împărtășire are lumina cu întunericul, sau ce înțelegere are Hristos cu Veliar?*» ³⁸. Și Solomon spune că ar fi imposibil, cu toată inteligența noastră, «*să se afle urmele șarpelui pe stîncă*» ³⁹, care după Pavel este Hristos ⁴⁰.

Îngerii și oamenii, fiind creaturile lui Dumnezeu, au primit binecuvîntarea ca prin exercițiu să sporească în virtuți și totodată li s-au dat îndrumări prin lege de a nu mai păcătui. 31. Drept urmare, Domnul nostru Iisus Hristos, fiind prin fire Fiul Tatălui, este cinstit (slăvit) de către toți ⁴¹. Însă cei care au lepădat duhul robiei și au luat duhul înfierii din faptele bune și sporul în virtute, primind binefaceri de la Cel ce prin fire este Fiul, devin și ei fii prin înfiere. 32. Sf. Apostol Pavel, vorbind despre Dumnezeu a arătat astfel, filiația prin naștere proprie, firească și unică a Fiului: «*Cel care n-a cruțat pe propriul Său Fiul, și pentru noi*», adică pentru fii, nu prin fire, «*l-a dat*» ⁴². 33. Căci, spre deosebire de cei care nu erau fii proprii, a afirmat că acesta este Fiul Său propriu. Astfel, în Evanghelie zice: «*Acesta este Fiul Meu Cel iubit, întru Care am binevoit*» ⁴³, iar în Psalmi Mîntuitorul (prin David) ⁴⁴ spune: «*Domnul a zis către Mine: Fiul Meu ești Tu*» ⁴⁵. Arătînd

37. Ioan 14, 6; II Cor. 4, 4—9.

38. II Cor., 6, 14—15.

39. Prov., 30, 18—19.

40. I Cor., 10, 4; Filip., 2, 11.

41. Rom., 8, 15.

42. Rom. 8, 32.

43. Matei 3, 17; 17, 5.

44. Vezi Variașe lectiones, nota 25 P.G., LXXXII, col. 900, care are în loc de Σουτῆρ numele Δαβὶδ, ceea ce e mai exact.

45. Ps. 2, 7.

originea nașterii Domnul declară că nu mai are alți fii prin naștere, afară de Acesta.

34. Ce înseamnă aceasta : «*Din pîntece mai înainte de luceafăr Te-am născut ?*»⁴⁶. Oare nu arată filiația firească, directă, prin nașterea din Tatăl (a Fiului) și nu prin respectarea rînduieilor firești și prin năzuința spre sporire, ci prin însușirea firii divine, Care a provocat-o ? De aici rezultă că Unul-Născut din Tatăl are o filiație permanentă, iar filiația ființelor raționale nu aparține însăși firii lor, ci se produce prin respectul față de rînduielele firii și prin darul lui Dumnezeu. Pe această filiație cuvîntul Scripturii o arată schimbătoare, căci zice : «*Văzînd fiii lui Dumnezeu fiicele oamenilor, le-au luat ca soții*»⁴⁷. 35. Și apoi : «*Am născut și am crescut fii, dar ei m-au alunțat*»⁴⁸. Acestea am fost învățați că a spus Domnul prin Isaia Proorocul.

Avînd a vă spune multe preaiubiților, trec mai departe, socotînd că e greu să amintesc cît mai multe despre învățătorii de aceeași părere cu noi. *Voi înșivă sinteți învățați de Dumnezeu*⁴⁹, și nu sinteți neștiutori de faptul că învățătura care s-a opus nu de mult credinței Bisericii este cea a lui Ebion⁵⁰ și a lui Artema⁵¹, iar ardoarea sufletească este a lui Pavel de Samosata⁵², episcop la Antiohia, cel care a fost alungat din Biserică prin sinodul și judecata episcopilor de pretutindeni⁵³.

46. Ps. 109, 3.

47. Fac. 6, 2.

48. Isaia 1, 2.

49. I Tes. 4, 9.

50. Ebioniții erau eretici iudeo-creștini. Numele le-ar veni de la cuvîntul evreu *ebion*, sărac, căci comunitatea lor, stabilită dîncolo de Iordan, trăia în sărăcie. Ei credeau într-un singur Dumnezeu, Creator și Stăpîn al lumii. Iisus Hristos nu era socotit decît un simplu om. (ψιλὸς ἀνθρώπος) care, prin respectarea Legii, a devenit Hristos. Ebioniții păstrau prescripțiile Legii tudaice. După J. Tixeront, o.c., vol. I, p. 184—185.

51. Artema, eretic, reprezentant al adopțianismului în Occident. Adopțianismul era erezia după care Iisus Hristos, om, a fost adoptat ca Fiu de Dumnezeu pentru meritele Lui. Artema, a fost reprezentant la sinodul al 3-lea de la Antiohia (266 sau 269) ca părinte al ereziei lui Pavel de Samosata. După J. Tixeront, o.c. vol. I p. 352 și F. Cayre, o.c. I, p. 167—168.

52. Pavel de Samosata, episcop la Antiohia, care era protejat al reginei Zenovia, din Palmira. El tăgăduia divinitatea lui Hristos și nu vedea în Iisus decît un om obișnuit, cărnua Dumnezeu l-a vorbit mai desăvîrșit decît profeților. Numai ca simplă figură retorică se poate numi Iisus Dumnezeu, căci El, după acest eretic, este un om unit, accidental, cu înțelepciunea, întrucît în El inhabitează virtutea lui Dumnezeu. Prin adopțianismul său Pavel de Samosata prepară calea nestorianismului. După F. Cayre, o.c., I, p. 168 și J. Tixeront o.c. I, p. 462—467.

53. Sinodul de la Antiohia, an. 268, cf. ibidem

36. Acestuia i-a urmat Lucian⁵⁴, care a rămas exclus din Biserică în timpul păstoririi a trei episcopi⁵⁵.

După ce au devorat resturile murdare ale necredinței acestora acum cei care susțin că Fiul a fost făcut din cele ce nu sînt⁵⁶, ne-au dezvoltat rădăcinile lor ascunse, iar aceștia sînt Arie și Achile și mulțimea celor care fac rău împreună cu ei.

37. Nu știu cum în Siria, fiind hirotoniți trei episcopi, aceștia cînd se ceartă între ei aprind mai rău focul. Judecarea acestora să fie lăsată aprecierii voastre. Cei care amintesc patimile mîntuitoare și smerenia și chenoza (golirea) și lipsirea Lui mărturisită și alte numiri nepotrivite pe care Mîntuitorul Le-a primit (adăugat) pentru noi, folosesc acestea pentru combaterea dumnezeirii Sale supreme și veșnice. Aceștia au uitat însă cu totul de cuvintele care arată slava Sa firească și superioritatea Lui și (au uitat) și de locuința Lui la Tatăl, precum iată zice: «*Eu și Tatăl una sîntem*»⁵⁷.

38. Aceasta zice Domnul, nu predicîndu-Se pe Sine ca Tată și nici arătînd că cele două firi în ipostasa Sa sînt una, ci că Fiul S-a născut ca să păstreze exact chipul părintesc al Tatălui, avînd imprimat din fire asemănătoare cu El întru toate și fiind icoana neschumbată a Tatălui și chipul întipărit al Prototipului. 39. De unde și lui Filip, care dorea să vadă atunci pe Tatăl, Domnul îi arată clar zicînd, către el care îi spusese: «*Arată-ne nouă pe Tatăl, cel ce M-a văzut pe Mine, a văzut pe Tatăl*»⁵⁸, așa cum printr-o oglindă clară și vie a chipului celui dumnezeiesc al Lui se vede Tatăl.

40. Aceasta o spun la fel și în Psalmi Sfinții (bărbați): «*În lumina Ta vom vedea lumină*»⁵⁹. De aceea cel ce cinstește pe Fiul cinstește pe Tatăl. Orice cuvînt nelegiuît, care se spune Fiului, se îndreaptă către Tatăl⁶⁰.

Și apoi de ce este de mirat ceea ce vreau să vă scriu preaiubiților, dacă am să vă arăt acuzațiile mincinoase contra mea și contra poporului

54. Lucian de Samosata, de la Antiohia, partizan al lui Pavel de Samosata, după a cărui condamnare a rămas ca preotul Dorotel în fruntea unui grup, excomunicat de cei trei urmași ai acestuia. Chiril, ultimul dintre ei, l-a reprimat pe Lucian în Biserică pînă la moarte. Acesta a murit ca martir, în anul 312. Către anul 260 Lucian a înlemnit Școala din Antiohia a cărei exegeză dădea importanță sensului literal, se inspira din filozofia lui Aristotel și avea tendință subordinaționistă. Arie a fost dintre elevii lui, numiți collucianisti. De aceea Lucian de Samosata este considerat părintele arianismului. După F. Cayre, o.c.l. p. 269—271.

55. Domnus, Timeu și Chiril, cf. F. Cayre, o.c. p. 269—270.

56. $\xi\zeta$ οὐκ ἕντων

57. Ioan 10, 30.

58. Ioan 14, 8—9.

59. Ps. 35, 9.

60. Ioan 3, 23.

nostru preacredincios ? 41. Căci cei care s-au pornit contra dumnezeirii Fiului lui Dumnezeu nu încetează nicidecum să ne adreseze insulte răutăcioase. Ei nici nu găsesc demn ca unii dintre cei dinainte să fie comparați cu ei și nici nu îngăduie să fie socotiți la fel cu învățătorii cu care noi ne-am întreținut din copilărie și nici nu cred că vreunul dintre slujitorii noștri, au ajuns acum la un grad de înțelepciune, zicând că numai ei sînt înțelepți, că trăiesc în sărăcie, că sînt descoperitori ai dogmelor și că numai lor li s-au comunicat cele ce nimănui altuia din cei ce trăiesc sub soare nu a putut să-i ajungă la cunoștință.

42. O, nelegiuită mîndrie, o nemăsurată nebulie, slavă deșartă, unită cu tristețea întunecată, ouget satanic, care a învățat sufletele lor lipsite de evlavie ! 43. Nu i-a rușinat pe aceștia claritatea divină a vechilor Scripturi și nici evlavia unanimă pentru Hristos a împreună slujitorilor noștri ! Nu a slăbit pornirea lor contra Acestuia ! Nici chiar puterile diavolești nu vor lăuda sacrilegiul lor, căci acestea se feresc să spună cuvîntul de blasfemie contra Fiului lui Dumnezeu.

Aceste probleme trebuie să fie discutate de noi, după puterea pe care o avem acum față de cei care cu argumente stupide au lucrat contra lui Hristos și au încercat să batjocorească credința noastră în El.

44. Acești născocitori de fabule zic că noi lepădăm blasfemia cea nelegiuită și nescripturistică a lor despre Hristos, adică erezia din cele ce nu există (εἰς οὐκ ὄντων) și nu învățăm despre doi nenăscuți. Ca niște nepricepuți ei zic că numai Unul din Cei doi trebuie să existe, sau să gîndim că acesta (Unul) este din cele ce nu sînt, sau, în general, să afirmăm două ființe, doi nenăscuți.

Nu înțeleg acești nepricepuți (simplici) cît de mare ar fi distanța dintre Tatăl nenăscuț și cele create de El din cele ce nu sînt, adică ființele raționale și cele neraționale. 45. Dacă n-ar mijloci Firea Cea Una născută prin care Tatăl lui Dumnezeu-Cuvîntul a făcut toate din ceea ce nu există (nimic) și care fire S-a născut din însăși Tatăl, Care exista, precum chiar Domnul mărturisește undeva zicînd : «Cel ce tubește pe Tatăl, iubește și pe Fiul, Care S-a născut din El»⁶¹.

46. Despre acestea noi credem, așa cum hotărăște Biserica apostolică, în Tatăl, singurul nenăscuț, Care nu are nici o cauză a existenței Sale, Care este statornic și neschimbător, avînd mereu același fei de a fi față de toate, Cel care nu suferă nici creștere, nici împușinare, dătător al Legii, al Profeților și al Evangheliilor și Domnul Patriarhilor, al Apostolilor și al tuturor Sfinților.

61. Ioan 5, 1.

Credem și într-unul Domn Iisus Hristos, Fiul Unul-Născut al Lui Dumnezeu, născut, nu din ceea ce nu este (din nimic) și din Tatăl, Care există, nu după rânduiala trupurilor, prin despărțire, sau prin curgere (emanație) cea din împărțire, cum se pare (crede) lui Sabeliu⁶² și a lui Valentin⁶³, ci într-un mod peste putință de exprimat și de descris, după cuvântul profetului pe care l-am pomenit mai sus și care zice: «*Iar neamul Lui cine-l va spune?*»⁶⁴. Fiindcă ipostasa Lui (ființa) nu poate fi cuprinsă (înțeleasă) de nici o fire creată, după cum și însăși Tatăl este necuprins cu mintea, pentru ca firea ființelor raționale să nu ajungă la cunoașterea părinteștei nașteri divine (a Fiului).

47. Nu de la mine trebuie să învețe acestea bărbații care trăiesc cu duhul adevărului, fiindcă despre aceasta glasul lui Hristos, care răsună și ajunge până la noi, ne învață că: «*Nimeni nu știe cine este Tatăl, fără numai Fiul și nimeni nu știe cine este Fiul fără numai Tatăl*»⁶⁵. De aceea am învățat că Fiul este statornic și neschimbător, ca și Tatăl; că nu-l lipsește nimic și că este desăvârșit și întru totul asemenea Tatălui, El nefiind mai prejos decât Tatăl numai prin faptul că e născut. El este chipul exact și cu nimic diferit al Tatălui.

48. Căci este evident că chipul trebuie să fie completat cu toate cele prin care asemănarea este cât mai mare, după cum însuși Domnul a învățat zicând: «*Tatăl Meu este mai mare decât Mine*»⁶⁶. Potrivit cu aceasta noi credem că Fiul există în veci din Tatăl, căci El este «*strălucirea slavei și chipul ipostasei părintești*»⁶⁷.

Să nu înțeleagă cineva cuvântul totdeauna (τὸ ἀεί) în sensul de nenăscut, după cum socotesc cei care și-au întunecat judecata minții.

49. Pentru că nici era (τὸ ἦν), nici veșnic (τὸ ἀεί), nici înainte de veci (πρὸ αἰώνων), nu înseamnă același lucru cu nenăscut (ἀγέννητος). Încă nici-un alt cuvânt pe care mîntea omenească se va strădui să-l formeze să însemneze nenăscut (ἀγέννητος), (eu cred ca și voi că înțelegeți astfel și m-am încrezut în dreapta judecată în ce vă privește

62. Sabelie, eretic antitrinitar, sec. III, aderent și căpetenie a ereziei modaliste, care susținea că nu e decât un Dumnezeu și o singură persoană divină, dar care e numit Tată, Fiu și Sfîntul Duh, după felul lucrărilor pe care le săvîrșește. Această erezie a fost numită și monarhianism (o singură putere) și patripasianism adică că Tatăl a suferit prin Fiul. Erezia sabeliană se menține în Biserică pînă la mijlocul sec. V, cf. F. Cayré, o.c. I p. 166—167; J. Tixeront, o.c. II p. 353—356.

63. Valentin, gnostic Alexandrin, în sec. II, adevăratul continuator a lui Valilide, care a adus erezia gnostică la Alexandria de la Antiohia, cf. F. Cayré, o.c. p. 99.

64. *Isaia* 53, 8.

65. *Matei* 11, 27.

66. *Ioan* 14, 28 —. Textul pare nepotrivit.

67. *Evr.* 1, 3.

pe voi toți), fiindcă aceste cuvinte nu exprimă în nici un chip ideea de nenăscut. 50. Aceste cuvinte (expresii) sînt potrivite ca să arate un spațiu de timp și nu pot totuși să exprime cum se cuvine divinitatea Celui Unuia născut, ci exprimă numai vechimea în timp. Dar, Sfinții bărbați s-au străduit fiecare după puterea lui, să lămurească misterul și, cerînd iertare de la auditor, printr-o dezvinovățire bine întemeiată să spună : «*La acestea am ajuns*»⁶⁸.

51. Chiar dacă oamenii așteaptă ceva mai mult decît ceea ce poate exprima graiul omenesc prin buze, spunînd că s-au anulat în parte cele cunoscute de ei, este clar că expresiile : *era* (τὸ ἦν), *totdeauna* (τὸ ἀεί), și *înainte de veci* (τὸ πρὸ αἰώνων) sînt mult departe de ceea ce se așteaptă de la ele, care, orice ar fi, nu sînt același lucru cu *nenăscut* (αἰένωτος).

52. De aceea trebuie păstrată demnitatea proprie a Tatălui nenăscut (τὸ ἀγέννητὸν ἢ Πατρί), mărturisind că El nu are o cauză a ființei Sale, iar Fiului trebuie să-i dăm cinstea ce I se cuvine, atribuindu-I nașterea fără de început din Tatăl și oferindu-I, cum am spus, cinstire, nu numai mărturisind cu evlavie și laudă despre El că *era* (τὸ ἦν) și *totdeauna* (τὸ ἀεί) și *înainte de veci* (τὸ πρὸ αἰώνων), dar disprețuind totuși dumnezeirea Sa ca arienii, ci să arătăm asemănarea exactă întru toate prin chipul și felul de a fi al Tatălui⁶⁹, și să declarăm că faptul de a fi nenăscut este o însușire a Tatălui, cum spune chiar Mintuitorul : «*Tatăl Meu este mai mare decît Mine*»⁷⁰.

53. În afară de învățătura evlavioasă în ce privește Tatăl și Fiul, cum ne învață Sf. Scriptură, noi mărturisim un Duh Sfînt, care a înnoit pe oamenii sfinți din Vechiul Testament și pe Sfinții Învățători ai celui numit Noul Testament.

Mărturisim numai o singură Biserică sobornicească și apostolică, mereu nebiruită, chiar dacă toată lumea s-ar porni contra ei, și învingătoare a oricărei împotriviri nelegiuite a celor de altă credință. Stăpînului ei ne-a dat curaj prin aceea că strigă : «*Îndrăzniți, Eu am biruit lumea*»⁷¹.

54. În afară de aceasta noi știm despre învierea din morți, al cărei început a fost Domnul nostru Iisus Hristos, Care a purtat cu adevărat trup și nu în aparență, din Fecioara Maria, Născătoare de Dumnezeu. Pentru surparea păcatului, la plînirea vremii, a venit la neamul ome-

68. Filip. 3, 16 ; Col. 1, 15 ; Evt. 1, 3.

69. I Cor. 13, 8—12 ; Col. 1, 15.

70. Ioan 14, 28.

71. Ioan 16, 33.

nesc ⁷², a fost răstignit și a murit trupește, dar nicidecum nu S-a micșorat din cauza aceasta dumnezeirea Sa. Înviind din morți și fiind înălțat la Ceruri, stă de-a dreapta mării divine.

55. În această scrisoare v-am expus numai în parte cele de mai sus, socotind, cum v-am spus, că e greu ca să se descrie amănunțit cele despre fiecare punct de credință pentru ca nicidecum aceasta să nu slăbească rivna sfințită a voastră.

Acestea învățăm, acestea propovăduim, acestea sînt dogmele apostolice ale Bisericii pentru care sîntem gata să murim, disprețuind totuși pe cei care ne constrîng să le lepădăm. Dar, chiar dacă aceștia ne forțează prin chinuri nu ne pierdem nădejdea, (încrederea) în ele.

56. Devenind dușmani ai acestor învățători, cei din jurul lui Arie și Ahila și cei împreună cu aceștia, dușmani ai adevărului, au fost alungați din Biserică, ca niște înstrăinați de învățătura noastră cea evlavioasă, urmînd pe fericitul Pavel, care zice: «*Dacă cineva vă vestește vouă în afară de ce ați primit să fie anatema, chiar dacă se preface a fi inger din Cer*» ⁷³. 57. Și încă: «*Dacă cineva vă învață altceva și nu se conduce după cuvintele sănătoase ale Domnului nostru Iisus Hristos, se mîndrește neștiind nimic*» ⁷⁴.

Nimeni dintre voi să nu-i primească pe cei anatematizați de adunarea frățească și nici să nu țină ca adevărate cele spuse, sau scrise de aceștia, căci sînt înșelători, care spun minciuni, ca să nu mărturisească Adevărul. 58. Cutreieră prin orașe, nimic altceva urmărind decît ca, sub masca prieteniei și în numele păcii, prin prefăcătorie și lingușire să trimită și să primească scrisori ca să rălăcească cîteva femeiuște înșelate de ei, încărcate de păcate, etc. ⁷⁵. 59. Pe aceștia care au îndrăznit atîtea contra lui Hristos, care au fărîmițat Creștinismul, fie prin acte publice, fie străduindu-se să ne defăimeze în judecăți, pe aceștia care ne-au provocat prigoană în timp de pace, cit le-a fost cu puțință, pe aceștia care au lovit misterul inexprimabil a nașterii lui Hristos, pe aceștia toți, privindu-i cu groază, prealubiți și uniți sufletește frați, să fiți de aceeași părere cu noi contra furioasei lor îndrăzneli, în asemănare cu împreună slujitorii noștri, care s-au indignat și care mi-au scris mie contra lor și au subscris și un memoriu, pe care vi l-am trimis prin fiul meu, adică diaconul Apion.

72. Evr. 9—26; 1, 31; Isaia. 1, 2.

73. Gal. 1, 9.

74. I Tim. 6, 3 și urm.

75. II Tim. 3, 6.

Am trimis unele scrisori Egiptului și Tebaidei, iar altele Libiei și Pentapolei, Siriei și încă Liciei și Pamfiliei, Asiei și Capadociei și altor ținuturi, după exemplul căror m-am convins că voi fi primit și de voi.

60. Mi s-au trimis multe ajutoare pentru cei ce au fost loviți și faptul acesta a fost ca o doctorie folositoare pentru poporul ce a suferit din cauza ereticilor arieni, care acum, fiind convinși cu aprobarea împreună slujitorii noștri se străduiesc să revină la pocăință.

Salutați-vă între voi, în adunarea fraților de la voi. Eu mă rog, preaiubiților, ca voi să fiți sănătoși în Domnul. Doresc să mă bucur de sufletul vostru cel iubitor de Hristos.

61. Sînteretici anatematizați, dintre preoți, Arie, iar dintre diaconi Ahila, Euzoius, Aitoles, Luciu, Sarmates, Iuliu Mina, alt Arie și Eladie.

62. Alexandru, episcopul Alexandriei, a trimis scrisori asemănătoare cu cele de mai sus și lui Filogon⁷⁶. Întîistătătorul Bisericii antiohiene și lui Eustațiu⁷⁷, cel încredințat atunci să conducă Biserica din Veria (Siria) și alțora cîți erau apărători ai dogmelor apostolice.

Însă nici Arie n-a stat liniștit, ci a scris și el către cei pe care socotea că-i are partizani.

63. Că divinul Alexandru n-a scris nimic neadevărat contra lui Arie a mărturisit chiar acesta, în cele scrise către Eusebiu al Nicomidiei. Voi introduce și această scrisoare în scrierea (Istoria) mea ca să dau pe față și celor ce nu știu pe părtașii necredinței.

5. Scrisoarea lui Arie către Episcopul Eusebiu al Nicomidiei⁷⁸

1. «Domnului preadorit, omul lui Dumnezeu, drept credinciosului Eusebiu, Arie cel urmărit pe nedrept de către papa⁷⁹ Alexandru din cauza Adevărului, care învinge toate, pe care și tu îl aperi, salutare în Domnul.

76. Filogon era atunci episcop al Antiohiei.

77. Eustațiu, atunci episcop la Veria, din Siria, apoi la Antiohia, între anii 321—330, era inversunat contra arienilor. El ia parte la Sinodul de la Niceea (325). Apoi e condamnat de un sinod de la Antiohia (329—330), sub presiunea partizanilor lui Eusebiu al Nicomidiei, apărător al arienilor. Este exilat la Traianopole, în Tracia, unde va muri în curînd cf. F. Cayré, o.c. I p. 318—319.

78. Eusebiu al Nicomidiei, mort la anul 341, sau 342, a fost mai întîi episcop la Beryt și apoi la Nicomidia, reședința lui Liciniu, de a cărui favoare s-a bucurat. El a fost coleg cu Arie la Școala lui Lucian, la Antiohia și apoi partizan al acestuia. Arie îi va adresa scrisoarea păstrată de Teodoret (Istoria bisericească I, cap. 5). Eusebiu din Nicomidia a folosit intrigi la Curte, în timpul lui Constantin cel Mare și al urmașilor săi; pentru a nimici pe apărătorii doctrinei niceene și a reabilita pe Arie și pe partizanii săi. A rămas de la el o scrisoare către Paulin c.c. Tir, păstrată de Teodoret (Istoria bisericească, I, cap. 6) care afirmă clar crearea Cuvîntului, cf. F. Cayré, o.c. I p. 304.

79. Episcopul Alexandriei poartă și pînă azi numele de papă.

Fiindcă vine la Nicomidia și părintele meu, Amoniu⁸⁰, m-am simțit îndatorat, într-adevăr, ca să te salut prin el și totodată să-ți reamintesc de dragostea ta innăscută și de buna dispoziție sufletească pe care le ai pentru frați, din cauza lui Dumnezeu și a Hristosului Său.

Căci episcopul Alexandru ne tulbură mereu și ne urmărește foarte mult și pune în mișcare orice cursă contra noastră ca să ne alunge din oraș, ca oameni fără Dumnezeu, fiindcă nu sîntem de acord cu el cînd declară în public că Dumnezeu este de-a pururea, că Fiul este de-a pururea, în același timp Tată și în același timp Fiul, Fiul coexistă cu Dumnezeu, în mod nenăscut: Este de-a pururea născut, este nenăscut-născut^{80 bis}. Nici în închipuirea minții și nici în vreun moment Dumnezeu n-a existat înaintea Fiului. De-a pururi Dumnezeu, de-a pururi Fiul. Din însuși Dumnezeu este Fiul.

2. Și fiindcă Eusebiu, fratele tău cel din Cezareea, Teodot, Paulin, Atanasie, Grigorie, Ețiu și toți cei din prefectura Orientului⁸¹ zic că Dumnezeu a existat, fără început, înaintea Fiului, au fost supuși anatemei, afară numai de Filogon, Elanicos și Macarie, bărbați eretici, neînvățați, dintre care unii îl numesc pe Fiul o emanație, alții o creștere din Tatăl, iar alții ceva împreună nenăscut. 3. Noi nu putem nici să auzim de aceste sacrilegii, chiar dacă ereticii (adică drept-credincioșii)⁸² ne-ar amenința cu mii de feluri de moarte. Noi însă ce spunem, ce gîndim, ce-am învățat și ce învățăm? Că Fiul nu există nenăscut⁸³, nici o parte din Nenăscut, în nici un chip și nici din cineva existent, ci prin voință și sfat divin. El a luat ființă (a apărut) înainte de timpuri și de veșnicie, Dumnezeu deplin, Unul născut și Care nu se schimbă. 4. Mai înainte de a fi născut, s-au făcut, sau de a fi stabilit, sau întemeiat, Fiul nu a fost (οὐκ ἦν) căci nu a existat nenăscut.

Sîntem urmăriți fiindcă am spus că: «Fiul are început, iar Dumnezeu este fără de început». Din cauza aceasta sîntem urmăriți și pentru că am spus că Fiul este din cele ce nu sînt (din nimic). Astfel am spus pentru că El «nu este nici o parte din Dumnezeu nici din ceva deja existent». Pentru aceasta sîntem urmăriți, iar celelalte lucruri tu le știi.

80. Amoniu, părintele duhovnicesc a lui Arie.

80. bis ἀγεννητογενής, 'fără să aibă început al existentei vezi *Variae lectione*, P.G., LXXXII, Col. 912, nota 9.

81. Prefectura Orientului avea capitala la Antiohia.

82. Pe ortodocșii Arie îi socotea eretici.

83. Dar Alexandru al Alexandriei în scrisoarea către Alexandru al Constantinopolului Teodoret, *Istoria bisericească*, cap. 4. zice că Fiul este născut din Tatăl mai înainte de veți.

Doresc ca tu să fii sănătos în Domnul, aducându-ți aminte de necazurile noastre și fiind cu adevărat Sillucianist, Eusebie»⁸⁴.

5. Dintre cei menționați de acesta Eusebiu era episcopul Cezareei, Teodot al Laodiceii, Paulin al Tirului, Atanasie al Anazarbului, Grigorie al Baritului, Ețiu al Lidelor. 6. Lida este numită însă acum Diospolis. Pe aceștia se mândrea că îi are Arie de o părere cu el. Ca adversari Arie l-a numit pe Filogon, întăistător al antiohienilor, pe Elanicos al Tripolei și pe Macarie al Ierusalimului.

Contra acestora a născocit acuzații mincinoase, fiindcă, în adevăr, ei au zis că Fiul este veșnic și înainte de veci și de aceeași cinste și deoființă cu Tatăl.

După ce Eusebiu al Nicomidiei a primit această scrisoare a început și el nelegiuirea (erezia lui). Astfel el scrie către Paulin episcopul Tirului cele ce urmează :

6. Scrisoarea lui Eusebiu, episcopul Nicomidiei, către Paulin, episcopul Tirului

1. «Stăpînului meu, Paulin, Eusebiu (al Nicomidiei), salutare în Domnul.

Nici singuința stăpînului meu, Eusebiu al Cezareei cea pentru dreapta învățatură n-a fost ținută sub tăcere, ci a ajuns să fie cunoscută și la noi și tot așa nici tăcerea ta despre aceasta, stăpîne. După cum era firesc ne-am bucurat de stăpînul nostru, Eusebiu, dar de tine ne întristăm, socotind că și tăcerea ta, a unul astfel de bărbat, este o înfringere a noastră. 2. De aceea te rog pe tine, care știi că nu se cade unui bărbat înțelept să gîndească altceva și să nu spună cele ce nu sînt adevărate, tacînd în minte socoteala despre ce să scrie, să începi să scrii despre aceasta, căci este folositor și ție și celor ce te ascultă, mai ales cînd ai să scrii potrivit Scripturii și după îndrumările învățăturilor și scopului ei.

3. Căci n-am auzit, stăpîne, că sînt două existențe nenăscute, nici ca unul este împărțit în două și nici n-am învățat, s-au am crezut, că Unul a suferit ceva trupește, ci Unul este nenăscutul (τὸ ἀγέννητον) și Unul a fost născut cu adevărat de către El (Tatăl), dar nu din ființa (substanța) Lui. Acesta (Fiul) nu participă la firea cea nenăscută, nici-decum și nu este din ființa (substanța) Tatălui, ci a fost intru totul altul prin fire și putere, făcut spre asemănare desăvîrșită cu voința și puterea Creatorului, al Cărui început am crezut că nu se poate exprima, nu numai prin cuvinte, ci că este imposibil chiar cu mintea, nu numai a

84. συλλουκία πρὸς ἀλλήλους, Εὐσεβία — cu adevărat collucianist, Eusebie, adică colegi la școala lui Lucian de Samosata, vezi și nota 76.

oamenilor, ba chiar și a tuturor celor ce sînt mai presus decît oamenii (îngerii).

4. Acestea le spunem, nu bazîndu-ne pe cugetările noastre proprii, ci precum am învățat din Sf. Scriptură. Căci am învățat că Fiul este creat, întemeiat și născut, cu ființa (substanța) și cu firea neschimbată și negrăită și cu asemănarea cu Făcătorul Său, după cum însuși Domnul zice : «*Domnul M-a creat pe Mine, început al căilor Lui și mai înainte de veac M-a întemeiat mai înainte de toate colinele M-a născut*»⁸⁵.

5. Dacă a fost din Dumnezeu, adică de la El, ca o parte a Lui sau din curgerea (emanația) ființei Lui, nu ar mai spune că este creat, nici că este întemeiat, ceea ce, într-adevăr, Tu însăși, stăpîne, știi. Ceea ce există din ceea ce este nenăscut nu ar putea fi creat, sau întemeiat, de altul, sau de El, fiindcă există de la început nenăscut.

6. Iar dacă El însăși se numește ceva născut (τὸ γέννητον) ne oferă un indiciu că S-a născut din ființa (ὄντα) părintească și din această cauză are identitatea firii. Dar noi știm că Scriptura nu zice numai despre El (Fiul) că este născut, ci și despre alții neasemenea Lui întru toate (κατὰ πάντα) prin fire.

7. Astfel, Scriptura spune și despre oameni : «*Am crescut fii și i-am înălțat, dar ei m-au părăsit*»⁸⁶. Și încă : «*L-ai părăsit pe Dumnezeu, Care te-a născut*»⁸⁷. Și despre altele zice : «*Cine este Cel ce-a făcut păcăturile de rouă!*»⁸⁸. Nu descrie firea ca fiind din firea Lui, ci că nașterea (adică producerea) fiecăreia dintre cele ce sînt făcute, sînt din voința Lui. Nimic nu este din ființa (ἐκ τῆς οὐσίας) Lui, ci toate s-au făcut prin voința Lui. Fiecare este după cum a fost făcut.

8. Pe de o parte există Dumnezeu, pe de altă parte existențele cele spre asemănarea Lui vor fi asemenea prin rațiune (cuvînt), iar cele făcute, prin voința Lui. Toate prin El (Fiul) s-au făcut de la Dumnezeu ; toate sînt de la Dumnezeu.

Primind aceste învățături și îndeplinindu-le după harul dat ție de la Dumnezeu, grăbește-te ca să scrii stăpînului meu (Alexandru al Constantinopolului)⁸⁹, căci m-am convins că dacă îi vei scrie, îl vei îndupleca. Salută-i pe toți cei în Domnul ! Harul dumnezeiesc să te păzească pe tine, stăpîne, sănătos și rugător pentru noi».

9. Astfel își scriau aceștia, unii către alții, intrarmîndu-se pentru războiul contra Adevărului, și așa răspîndindu-se blasfemia (erezia) în

85. *Prov.* 8, 22.

86. *Isaia*, 1, 3.

87. *Deut.* 32, 18.

88. *Iov.*, 38, 28.

89. E vorba de episcopul Alexandru al Constantinopolului, pe care credea să-l atragă spre erezia lui.

Bisericile mari din Egipt și din prefectura Orientului, s-au produs certuri și lupte pentru Sf. dogme în fiecare oraș și sat.

10. Iar restul populației privea cele ce se petreceau și judeca cele ce se spuneau. O parte dintre ei susținea cele spuse de unii iar cealaltă parte cele spuse de ceilalți. Aceasta era situația tristă și demnă de plin, căci asediau Bisericile ca și mai înainte⁹⁰ oameni de alt neam și dușmani. Iar cei de același neam, care trăiau sub același acoperiș și participau la aceeași masă⁹¹, își ascuțeau limbile în loc de săbii, unii contra altora. Ba mai mult, deși erau legați între ei și formau un singur trup, se războiau unii cu alții.

7. Cele petrecute la marele Sinod de la Niceea, (325)

1. Aflind prea înțeleptul împărat acestea⁹² a încercat mai întâi să sece (astupe) însăși izvorul răutăților, trimițând la Alexandria cu scrisori pe unul din cei cunoscuți pentru iscusința lui ca să încerce să stingă cearta și cu nădejdea că va aduce pe cei rătăciți la înțelegere. 2. Dar, fiindcă a fost înșelat în speranțele sale, împăratul a convocat acel vestit Sinod de la Niceea (an. 325) poruncind ca episcopii și cei care vor veni cu ei să folosească pentru transport asinii publici, catfirii, măgărușii și caii.

După ce s-au adunat atîția ciți au putut să înfrunte greutatea drumului, a venit însăși împăratul Constantin cel Mare la Niceea, dorind să vadă mulțimea arhierieilor și nădăjduind să-i aducă la înțelegere. Totodată a poruncit ca orice nevoie a acestora să le fie satisfăcută din plin.

3. S-au adunat 318 arhierci. Episcopul Romei n-a putut lua parte din cauza bătrîneții, dar a trimis doi preoți, cărora le-a poruncit să ia parte la cele ce se vor discuta.

În vremea aceea erau mulți care se distingeau prin harismele apostolice, iar mulți purtau stigmatele Domnului Iisus pe trup, ca și dumnezeiescul Apostol (Pavel)⁹³.

4. Iacob al Antiohiei Migdoniei⁹⁴ (Sirienii și Asirienii o numesc Nisibe) a înviat morți și i-a readus printre cei vii, apoi a făcut și alte infinit de multe minuni, pe care socotesc că este inutil să le înserez în această Carte a mea, deoarece le-am expus în Istoria evlavioasă⁹⁵. 5. Pavel episcopul Neocezareei (citadelă așezată pe malurile Eufratului) a

90. În timpul marilor persecuții.

91. Sf. Euharistie.

92. Constantin cel Mare.

93. Gal. 6, 17; 7, 4.

94. Migdonia, sau Nisibe; Migdonios este și un râu. cf. Parmentier, o.c. p. 397.

95. Φιλόθεος Ἱστορία ἢ ἀσκητικὴ πολιτεία, tom LXXXII col. 1293, C — 1305 B.

fost lovit de furia lui Liciniu; ambele mâini i-au fost legate, folosindu-se la aceasta fierul roșu, zgîrcindu-se astfel și omroîndu-i-se nervii de mișcare a articulațiilor. 6. Altoro li se scosese rău ochiul drept, iar alții aveau genunchiul drept mutilat. În numărul acestora era și Paînutie Egipteanul.

Într-un cuvînt, se putea vedea aici (la sinod) o mulțime de martiri, strînși la un loc. 7. Această dumnezeiască și vestită adunare nu era totuși lipsită de potrivnici, căci erau unii, puțini la număr, dar vicleni, care simulau smerenie și își ascundeau răutatea, apărînd nu pe față, blasfemia (erezia) lui Arie.

După ce s-au adunat toți, împăratul le-a pus la dispoziție o sală foarte mare (aulă), în palatul imperial și a poruncit să se așeze acolo cît mai multe bănci și tronuri, ca să fie de ajuns pentru numărul arhierilor. 8. Și astfel, după ce a aranjat ceea ce se cuvenea pentru cinstea lor, împăratul le-a poruncit să între și să discute despre cele stabilite mai înainte. 9. Împăratul a intrat cel din urmă, cu puțini însoțitori, avînd o mărție vrednică de laudă și o înfățișare demnă de admirat, iar respectul întipărit pe fața lui era și mai admirabil.

După ce s-a așezat pe un tron mic împăratul a stat în mijloc, cerînd ca episcopii să-i îngăduie acest lucru. Odată cu el a luat loc și toată această dumnezeiască adunare. 10. Apoi, deîndată, cel dintîi, marele Eustațiu⁹⁶, cel cărui i se oferise conducerea Bisericii antiohienilor (căci Filogon despre care am amintit mai înainte trecuse în viața mai fericită, iar episcopii, preoții și tot poporul iubitor de Hristos îl siliseră pe Eustațiu, prin vot unanim, să păstorească în locul celui mort) — a încununat capul împăratului cu flori de laudă și a răsplătit cu binecuvîntări rîvna lui pentru cele dumnezeiești.

11. După ce s-a terminat aceasta, împăratul cel prea slăvit a adăugat cuvînte de îndemn pentru unire și înțelegere, amintînd de cruzimea acelor tirani⁹⁷ și despre pacea mult dorită, care a fost oferită de Dumnezeu și totodată a arătat cît de înspăimîntător, ba chiar foarte înspăimîntător, ar fi ca, după ce dușmanii au fost nimiciți, și cînd nimeni nu mai îndrăznește să se împotrivească, episcopii însăși să se atace între ei și să ofere dușmanilor plăcere și motive de batjocură, mai ales acum cînd se discută despre cele dumnezeiești și cînd învățătura despre Sf. Duh a fost dată prin scris.

12. Cărțile evanghelice și apostolice, zicea împăratul, precum și prezicerile profeților de demult ne învață clar ceea ce trebuie să gîndim

96. Eustațiu, episcop al Antiohiei, vezi și nota 77.

97. Maxentiu și Liciniu.

despre divinitate⁹⁸. Deci zicea împăratul, înlăturînd cearta care duce la război, să primim lămurirea celor ce se discută prin cuvintele inspirate de Dumnezeu. 13. Acestea și altele asemenea lor le-a spus arhierilor ca unor părinți, acest copil (împăratul), care-și iubește Tatăl, preocupîndu-se de înțelegerea în ce privește dogmele apostolice.

Cea mai mare parte a sinodului a fost convinsă despre cele spuse de împărat și a primit cu bucurie înțelegerile dintre ei și învățătura sănătoasă a dogmelor. 14. Totuși, cîțiva pe care i-am amintit mai înainte⁹⁹ și pe lingă aceștia Minifantus Efesiul, Patrofil al Schitopolei, Teogoniu, care era atunci episcop al Niceei și Narcis al Neroniadei (Neroniada era un oraș din Cilicia a doua, pe care îl numim acum Irinupolis). Cu aceștia mai erau Teonas al Marmaricei¹⁰⁰ și Secundus al Ptolemaidei Egiptului, toți opunîndu-se dogmelor apostolice și susținînd pe Arie.

15. Formulînd o învățătură aceștia au prezentat-o sinodului, dar, după ce a fost citită aceasta, toți au rupt-o imediat și au socotit-o înșelătorie și minciună. S-a provocat atunci o mare tulburare în contra acestor eretici și toți aceștia au fost învinuiți de trădarea credinței.

Fiind cuprinși de frică aceștia (ereticii) s-au sculat și primii s-au lepădat de Arie, afară de Secundus și Teonas.

16. După ce Arie a fost alungat, în deplină înțelegere, toți au mărturisit credința cea care pînă acum și acum se ținea în Biserici, și au adevărit-o prin subscriere, apoi au dizolvat sinodul. Mai sus numiții au scris însă cu viclenie această formulă de credință. 17. Faptul acesta îl dovedesc cele puse la cale de ei mai tîrziu contra apărătorilor credinței, precum și cele scrise chiar de aceștia însăși despre ei. 18. Căci acel Eustațiu, episcopul antiohienilor, despre care s-a vorbit mai înainte, a scris acestea despre ei (episcopii arleni), arătînd și cele întîmplate și combătînd blasfemia lor și totodată explicînd și cuvîntul din Proverbe, care spune: «Dumnezeu m-a întemeiat (creat) pe mine, început al căilor Sale spre lucrul Său»¹⁰¹.

8. Combaterea arlenilor cu dovezi din scrierile lui Eustațiu și Atanasie

I. Voi reveni de acum la cele ce s-au discutat la sinod. Ce adică? Fiindcă din cauza acestor probleme s-a adunat un foarte mare sinod în cetatea Niceei, unde s-au strîns la un loc un număr de peste 270 de

98. τὸ θεῖον, așa numește Constantin cel Mare pe Dumnezeu (divinitatea) ca și în *Edictul de la Milan*, 313.

99. Vezi Teodoret *Istoria bisericească* I, cap. 5.

100. *Provincie în Egipt*.

101. *Prov.* 8, 22.

episcopi, eu să nu pot descrie clar cele discutate din cauza numărului mare de participanți, considerându-se că n-ași fi cercetat complet și amănunțit această problemă ?

Cînd se cerceta felul credinței ereticilor s-a prezentat ca dovadă evidentă scrisoarea blasfemiei lui Eusebiu al Nicomidiei. 2. Fiind citită în fața tuturor a produs imediat o durere profundă auditorilor față de decăderea acestui om, care a scris-o și i s-a făcut o aspră muștrare. 3. După ce s-a descoperit clar ceata celor în jurul lui Eusebiu al Nicomidiei¹⁰², iar scrisoarea nelegiuită a fost ruptă, deodată, unii din înțelegere secretă, pretextînd pacea, au silit să tacă pe toți, care obișnuiseră să vorbească foarte bine în public.

Iar partizanii lui Arie, temîndu-se ca nu cumva să fie ostraciizați de un așa de mare sinod adunat, anatamatizează și ei, săltînd de bucurie, dogma lor, de care acum se lepădau, subscriind, cu mină proprie, hotărîrile la care se ajunsesse în sinod.

4. După ce au pus însă mîna pe conducerile episcopale, prin cît mai multă viclenie, deși trebuiau să facă pocăință, partizanii lui Arie țin însă în mare respect învățăturile condamnate de ei, cînd pe ascuns, cînd pe față, formulînd diferite argumente. Urmărind să întărească rădăcinile zinzaniei lor ei se tem de cercetători, fug de inspectori, (efori) și astfel, prin această atacă pe propovăduitorii dreptei credințe. 5. Nu credem că oameni necredincioși (fără Dumnezeu), pot să poruncească divinității (τὸ θεῖον) căci chiar dacă iarăși s-ar întări, iarăși vor fi biruiți, după cum spune venerabilul profet Isaia¹⁰³.

6. Acestea le-a spus marele Eustațiu, iar împreună luptătorul său și apărător al adevărului, Atanasie, cel ce a urmat la conducere (episcopat) atotvestitulul Alexandru, la cele ce a scris, adresîndu-se către africani¹⁰⁴, a adăugat și acestea : 7. «Cînd s-au adunat episcopii voind să înlăture expresiile nelegiuite, născocite de arieni, adică din cele ce nu sînt (ἐξ οὐκ ὄντων) și că Fiul este o creatură, o făptură (τὸ λέγειν κτίσμα καὶ ποιῆμα τὸν Υἱόν), că a fost un timp cînd nu a fost (τὸ ἦν πότε ὅτε οὐκ ἦν) și că e schimbător din fire (τρέπτως ἐστὶ φύσεως) și totodată să fixeze în scris expresiile din Sf. Scripturi că Fiul Unul născut este din fire din Dumnezeu, «Cuvînt, Putere, Înțelepciune, unică a Tatălui, Dumnezeu adevărat»¹⁰⁵, cum a zis Ioan Evanghelistul și cum a scris Pavel Apostolul : «Strălucire a slavei și chip al ipostazei Tată-

102. A.D. Alès, Le Dogme de Nicée, Paris, 1926, p. 105.

103. Isaia, 8, 9.

104. Epistola ad Afros, P.G., XXVI, col. 1029—1048.

105. Ioan 17, 3, I Cor 1, 24.

lui» ¹⁰⁶, — partizanii lui Eusebiu al Nicomidiei, fiind atrași de părerea greșită a acestuia, repetau neconținut între ei: «Să ne reunim, căci noi sintem din Dumnezeu, 8. deoarece există un singur Dumnezeu din care sint toate» ¹⁰⁷, și «cele vechi au trecut, iată s-au făcut toate noi; toate sint de la Dumnezeu» ¹⁰⁸. Partizanii lui Eusebiu țineau seama și de ceea ce este scris în Păstorul lui Herma: «Înainte de orice să crezi că Dumnezeu este Unul, Care a creat și a rinduit toate și Care a făcut ca toate să existe din ceea ce nu este (din nimic)» ¹⁰⁹.

9. Cînd însă episcopii din sinod au văzut vicleșugul acestora (eusebienilor) și intrigile necredinței lor, au explicat mai clar ce înseamnă expresia *din Dumnezeu* (ἐκ τοῦ Θεοῦ). Ei au scris că Fiul este din ființa (substanța) lui Dumnezeu (ἐκ τοῦ οὐσιῶς τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν Υἱόν) și pentru că creaturile nu sint prin ele înșile fără cauză, ci că au un început (cauză) al existenței lor, se spune adică *de la Dumnezeu*, însă numai Fiul, în mod deosebit, este din ființa (substanța) Tatălui (ἐκ τοῦ οὐσιῶς τοῦ Πατρὸς οὐσιῶς). 10. Acest lucru este propriu Cuvîntului, Unuia născut și adevărat al Tatălui. Din acest motiv s-a scris *din ființa Tatălui* despre Cuvîntul Iarăși au întrebat episcopii din sinod pe acești puțini (arieni), care-și exprimau părerea dacă ei ar mărturisii «că Fiul nu este o Creatură, ci putere și înțelepciune unică a Tatălui și icoană veșnică și nedesebită întru toate de Tatăl și Dumnezeu adevărat» ¹¹⁰, partizanii lui Eusebiu al Nicomidiei au fost surprinși, făcîndu-și semne între ei, ca și cum acestea se potrivesc și pentru noi oamenii, căci și noi sintem numiți chip și slavă a lui Dumnezeu ¹¹¹. Și despre noi se zice că *trăim întotdeauna* ¹¹². 11. Și că «sint multe puteri» ¹¹³, căci zice: «ca ieșit toată puterea lui Dumnezeu din pămîntul Egiptului» ¹¹⁴. Chiar și omida și lăcusta sint numite mari puteri ¹¹⁵. Apoi «Domnul Puterilor cu noi Protectorul nostru, Dumnezeuul lui Iacob» ¹¹⁶.

Noi însă ne bucurăm, nu numai de faptul că sintem în mod deosebit ai lui Dumnezeu, ci că El ne-a numit și frați. 12. Iar dacă eusebieni îi numesc pe Fiul, Dumnezeu adevărat, nu ne tulbură, căci, dacă

106. Evr. 1, 3.

107. I Cor, 8, 6.

108. II Cor, 5, 17—18.

109. Păstorul lui Herma, Mandatum I, despre credință și frica de Dumnezeu, cf. F. Cayre, o.c. I p. 83.

110. II Cor, 4, 4; Ioan 17, 3.

111. I Cor, 11, 7.

112. II, Cor, 4, 11.

113. I Cor, 12, 6.

114. Ies. 12, 41.

115. Ioan 2, 25.

116. Ps. 45, 8.

este făcut, este adevărat (real)¹¹⁷. Astfel a fost spiritul corupt al arienilor.

Episcopii de la sinod, observînd însă în acest punct viclenia lor au cules din Scripturi cuvinte care arată strălucirea și izvorul și riul și chipul în ce privește ipostaza Fiului¹¹⁸ și apoi că: «în lumina Lui vom vedea lumină»¹¹⁹, precum și «Eu și Tatăl una sîntem»¹²⁰. 13. Și au scris apoi mai clar și mai scurt că Fiul este deoființă (ὁμοούσιος) cu Tatăl, deoarece toate cele citate mai înainte au același înțeles. 14. Iar, critică lor în șoaptă că aceste expresii, ca *deoființă* (ὁμοούσιος) nu sînt scripturistice, s-a dovedit zadarnică, chiar de către ei, căci au devenit sacrilegi (eretici), prin cuvinte nescripturistice ca: *din cele ce nu sînt și totodată a fost odată cînd nu a fost, și acuză că au fost condamnați pentru cuvinte nescripturistice, deși și acestea sînt gîndite de ei cu evlavie.*

Scoțînd ca din gunoi aceste cuvinte pe care ei le folosesc, arienii au vorbit ca *din pămînt*¹²¹, pe cînd episcopii de la sinod nu au scos de la ei inșiși ci, avînd mărturia Părinților, au scris în felul acesta.

15. Au fost episcopi venerabili, cu aproape 130 ani înainte, și ai Romei mari și ai orașului nostru¹²², care au acuzat pe cei care ziceau că *Fiul este o Creatură și că nu este deoființă cu Tatăl*. Eusebiu, cel ce a fost episcop al Cezareei a știut acest lucru, el care mai înainte susținuse erezia lui Arie, dar apoi a scris hotărîrilor sinodul de la Niceea. 16. El a scris celor ai săi, afirmînd cu tărie că: «am aflat că unii dintre episcopii învățați și vestiți dintre cei de demult și scriitori folosesc expresia *deoființă* (ὁμοούσιος), cînd vorbesc despre dumnezeirea Tatălui și a Fiului¹²³.

17. Arienii deci, după ce și-au ascuns boala (erezia) (căci se teameu de mulțimea episcopilor) au scris cele hotărîte la sinod, atrăgîndu-și mustrarea profetică, căci Dumnezeuul tuturor strigă către ei: «Poporul acesta Mă cinstește cu buzele, dar cu inima se depărtează

117. Fiul este făcut, adică o creatură, după concepția eretică ariană și ca orice creatură, e ceva adevărat, real, dar e un Dumnezeu făcut, nu născut, deci un Dumnezeu de a doua mînă.

118. Ps. 35, 10; 45, 9; 64, 10; Matei 12, 50; Marcu 33, 5; Evt. 1, 31.

119. Ps. 35, 9.

120. Ioan 10, 30.

121. Ioan 3, 31.

122. E vorba de originile arianismului, găsite în sabelianism și la Lucian de Samosata, condamnat la sinodul de la Antiohia, din anul 268, iar după alții chiar la *Origen și în mod precis la Dionisie al Alexandriei, (248—264)*. Acesta zicea că a fost un timp cînd Fiul nu a existat, formulă reluată de Arie și că El nu este deoființă cu Tatăl. Dionisie al Romei îl combate, iar Dionisie Alexandrinul precizează și corectează aceste formule periculoase, cf. F. Cayre, I o.c. p. 265—270; J. Tixeront, o.c. vol. I p. 482—486. și vol. II p. 20 și urm.

123. St. Atanasie, De Synodis, 43—44, De sententia Dionysii, 18.

*mult de Mine*¹²⁴. 18. Teonas și Secundus, nevoind să facă acest lucru, au fost alungați prin aprobarea tuturor, ca unii care au opus blasfemia lui Arie învățaturii evanghelice.

Adunându-se iarăși în sinod episcopii au formulat 20 de canoane cu privire la conducerea bisericească.

9. Cel contra lui Meletie ¹²⁵ Egipteanul de la care au rămas pînă astăzi schismaticii meletieni ; Epistola sinodală despre aceasta

1. Meletie, cel invrednicit de hirotonia episcopală, nu mult înainte de izbucnirea ereziei lui Arie, a fost dovedit apoi de unele călcări ale rînduielilor stabilite și a fost caterisit de către Sfîntul Petru, episcopul Alexandrinilor, care a primit după aceea coroana de martir. Fiindcă Meletie nu a acceptat însă hotărîrea de caterisire și a umplut Tebaida și Egiptul vecin de tulburare și furtună, folosind teroarea contra conducerii lui Alexandru ¹²⁶, episcopul de la Sinodul de la Niceea au scris Bisericii alexandrinilor cele ce au legiferat despre inovația lui.

Iată ce au scris :

2. Scrisoare sinodală

Sfintei și marei prin harul lui Dumnezeu Biserici a alexandrinilor și fraților preaiubiți, din Libia și Pentapole, episcopii care s-au adunat la Niceea și care au participat la marele și Sfîntul Sinod, trimit salutări în Domnul.

3. Fiindcă prin harul lui Dumnezeu și sprijinul preaiubitului de Dumnezeu, împăratului Constantin (Cel Mare), care ne-a adunat din diferite provincii (eparhii) și orașe, s-a format marele Sfînt Sinod la Niceea, s-a crezut necesar ca să se trimită și la voi scrisori din partea acestui întreg Sfînt Sinod, ca să știți cele ce s-au propus, s-au cercetat (discutat) și cele ce s-au hotărît și au fost întărite.

¹²⁴ Isaia 29, 13 ; Matei 15, 8.

¹²⁵ Meletie, episcop de Licopolis, în Egipt. El s-a împotrivit disciplinei stabilite pentru reprimirea celor căzuți în timpul prigoanei lui Dioclețian, în Egipt, susținută de episcopul Petru al Alexandriei. Astfel, Meletie a recrutat partizani în tot Egiptul și a opus o ierarhie dizidentă ierarhiei ortodoxe, separîndu-se administrativ de Biserică. Sinodul de la Niceea (325) s-a ocupat de schisma meletiană din Egipt. Numai Meletie a fost privat de exercitarea funcțiilor episcopale, pe cînd ceilalți episcopi și preoți, aderenți ai săi, au fost amestecați cu cei ce ascultau de episcopul Alexandriei. Cînd un episcop al acestuia nurea, era înlocuit cu un episcop meletian. După G. Bardy, o.c. p. 10—11 și 18.

¹²⁶ Alexandru era atunci conducătorul Bisericilor Alexandrinilor. L. Parmentier, o.c. p. 338 și nota 23 de la textul din J. Migne, P.G. LXXXI, col. 928 A, *αὐτὸν δὲ κατὰ τὸν Ἀλεξάνδρου χρομένους προσέβριάζει*, tot sîndu-se de tirania contra conducerii lui Alexandru, ceea ce mi se pare mai corect față de textul din J. Migne, ibidem, care are în loc de *Ἀλεξάνδρου*, *Ἀλεξανδρίων*, conducerii Alexandrinilor.

4. Mai întâi s-au discutat cele în legătură cu nelegiuirea (erezia) lui Arie, în prezența preaiubitului nostru împărat, Constantin și s-a hotărât în unanimitate să fie anatematizată părerea (învățătura) nelegiuită (eretica) a acestuia precum și cuvintele și ideile lui blasfemiatoare de care se folosește ca să hulească, zicînd că Fiul lui Dumnezeu este din cele ce nu sînt (ἐξ οὐκ ὄντων), că mai înainte de a fi fost născut nu a existat (πρὶν γεγεννηθῆαι μὴ εἶναι) că a fost un timp cînd nu a fost și că avea să fie socotit (să ajungă) Fiul lui Dumnezeu prin libera sa alegere între viciu și virtute.

5. Sf. Sinod a anatematizat toate acestea, susținînd că nicidecum să nu se asculte o atît de nelegiuită învățatură și nebunie de cuvinte aît de hulitoare.

Cele scrise despre ce fel de sfîrșit a avut Arie, sau ați auzit, sau veți auzi, ca să nu părem că noi insultăm pe un om care și-a primit răsplată cuvenită pentru păcatul său.

6. Nelegiuirea lui a avut atît de mare putere încît a atras și pe Teonas al Marmariceii¹²⁷ și pe Secundus al Ptolemaidei¹²⁸. Dar și aceștia au primit pedeapsa lor.

Însă, după ce harul lui Dumnezeu a scăpat Egiptul de această înșelătorie și blasfemie a lui Arie, precum și de acele persoane care îndrăzniseră să producă tulburare și discordie între credincioșii, care înainte trăiau liniștiți, au mai rămas acum cele în legătură cu cutezanța lui Meletie și a celor hirotoniți de el. Despre cele hotărîte despre aceștia în sinod vă arătăm acum, frați preaiubiți.

7. S-a găsit deci ou cale, fiindcă Sinodul a fost mai îndurător (căci după dreapta judecată nu merita nici o îngăduință), ca Meletie să rămînă în orașul său, dar să nu mai aibă nici o putere, nici să aleagă, nici să hirotonească și nici să se arate în vreun ținut, sau oraș în acest scop, dar să-și păstreze numai numele demnității sale ierarhice. Cei așezați de el ca episcopi, fiind întăriți printr-o hirotonie mai sfîntă, să fie reprimiți în comuniune după aceasta, adică să aibă și ei dreptul și să officieze, dar să fie neapărat în rîndul al doilea după cei rînduiți în fiecare parohie, sau Biserică și hirotoniți mai înainte, în timpul preacinstîtutului și împreună liturghisitorului nostru Alexandru (al Alexandriei). Aceștia (episcopii meletieni) să nu aibă putere să aleagă pe cine le-ar plăcea, sau să propună în numele cuiva sau, în general, să facă ceva fără știrea episcopilor Bisericii sobornice și apostolice, ascultători ai lui Alexandru.

127. Marmarica era o provincie în Egipt. Episcopul de aici, Teonas, a fost partizanul lui Arie la Sinodul de la Niceea (325).

128. Ptolemaida era o localitate în Egiptul de Sus.

8. Iar episcopii care prin harul lui Dumnezeu și rugăciunile voastre nu se află în nici o schismă, ci sînt fără nici o pată în Biserica sobornicească și apostolică, să aibă puterea și să aleagă și să înscrie numele celor demni de a fi clerici și în general, să facă toate după legea și rînduiala bisericească.

9. Dacă însă, vreodată, s-ar întîmpla ca vreunul din cei ce sînt în conducerea Bisericii să i se sfîrșească zilele, atunci să se înalțe în demnitatea celui care a murit unul din cei despre care am discutat pînă acum, dar numai dacă s-ar arăta vrednic și poporul l-ar alege și totodată dacă l-ar accepta și confirma episcopul soborniceștei Alexandrii.

10. Acest lucru s-a acordat tuturor celorlalți episcopi, dar în ce privește persoana lui Meletie nu s-au convenit acestea, din cauza neorînduiei lui de la început și a îndrăzelii și a cugetului său, ci să nu i se dea nici o putere de autoritate unui om care ar putea să producă iarăși aceleași neorînduiei.

11. Acestea sînt întîmplările importante și deosebite din Egipt și din preasfînta Biserică a Alexandriei. Dacă s-a canonizat, sau s-a dogmatizat și alțoeva, cînd a luat parte Domnul și preacinstitul împreună liturghisitorul și fratele nostru, Alexandru al Alexandriei, el însuși, ca unul care a fost de față, vă va spune lămurit, căci a fost și autor și părtaș la cele ce s-au petrecut în sinod.

12. Vă vestim și despre înțelegerea în legătură cu Sfintele noastre Paști, că adică, după dorințele voastre, s-a rezolvat și această problemă, încît toți frații din Răsărit, care mai înainte nu sărbătoreau Paștele odată cu romanii și cu voi și cu toți care țin Paștele de la început, să-l serbeze de acum înainte cu voi.

13. Bucurați-vă, deci, de reușita celor discutate și de pacea și buna înțelegere între toți, precum și de faptul că toată erezia a fost înlăturată. Să primiți și cu mai mare cinste și cu mai multă dragoste pe împreună liturghisitorul nostru și episcopul vostru Alexandru, cel care ne-a bucurat pe noi cu prezența sa și care, la așa vîrstă, a depus atîta osteneală ca să împace cele de la voi.

Rugați-vă și pentru noi toți, ca cele ce s-au părut că au fost bine hotărîte să rămîină statornice prin Domnul nostru Iisus Hristos, făcute după cum am fost încredințat după buna voință (îngăduință) a lui Dumnezeu și Tatăl, în Duhul Sfînt, Căruia I se cuvine slavă în vecii vecilor amin. (Treimea cea deoiființă și veșnică)¹²⁹.

129. Ca titlu aceste cuvinte sînt numai în textul din J. P. Migne, și nu în cel de la L. Parmentier, care îl dă în continuarea textului, cu cele ce urmează.

14. Această dumnezeiască adunare a arhierilor a adus astfel de vindecare bolii lui Meletie, dar a rămas și până azi urmele nebuliei acestuia, căci există în acele ținuturi niște cete de călugări, care nu cred nici în învățăturile sănătoase și care în viața lor au unele obiceiuri deșarte, asemănătoare cu nebulia samaritenilor și a iudeilor.

Marele împărat a scris însă ca să informeze pe cei care nu au putut să vină la sinod despre cele ce au făcut acolo episcopii adunați. Am socotit de folos ca să înserez și această scrisoare în această Carte a mea, căci ea dovedește clar evlavia din sufletul celui ce a scris-o.

**10. Scrisoarea împăratului Constantin (cel Mare)
cătrec episcopi, care au lipsit de la Sinodul de la Niceea,
despre cele hotărâte aici**

1. Constantin Augustul către Biserici.

Căpătînd obișnuință din buna orînduire a treburilor obștești, după cîte a fost darul puterii divine, am socotit că, înainte de toate, năzuința mea trebuie să fie ca să se păzească de către preafericitul popor al Bisericii sobornicești o singură credință și o dragoste curată și aceeași evlavie față de atotputernicul Dumnezeu.

2. Dar nu era posibil să se ajungă, altfel, la un aranjament durabil și sigur decît dacă, adunîndu-se la un loc episcopii de pretutindeni, sau cei mai mulți dintre ei, să se facă judecata fiecăruia dintre cei ce aparțin preasfintei religii (creștine). Apoi, după ce s-a strîns un număr cît mai mare (și eu însumi ca unul dintre voi am fost de față, căci nu aș putea să tăgăduiesc ceea ce mă bucură foarte mult, că ădică am devenit împreună slujitor al vostru), au fost toate pînă într-atîta supuse unei cercetări cuviincioase, încît părerea (definiția) plăcută lui Dumnezeu, Care veghează asupra tuturor, a ieșit la lumină, spre acordul unității (unirii), ca să nu rămînă încă oeva spre neînțelegere sau spre discutare a credinței.

3. Tot acolo, în sinod, discutîndu-se și despre sfînta zi a Paștilor, s-a pîrut, prin consimțămîntul general, că este bine ca toți creștinii de pretutindeni să serbeze în aceeași zi. Căci ce va putea fi mai frumos pentru noi, ce va putea fi mai mareț decît ca această sîrbătoare, prin care am dobîndit nădejdea nemuririi, să fie ținută fără abatere de către toți creștinii după o singură rînduială și o socoteală clară?

Mai înții s-a pîrut că e lucru necuviincios ca această preasfîntă sîrbătoare să o săvîrșim folosînd obiceiul iudeilor, care și-au mînjit miinile cu o crimă nelegiuită și, fiind murdăriți, pe bună dreptate și-au orbit sufletele.

Se cuvine acum ca, după ce a fost înlocuit obiceiul acestora printr-o orînduire mai dreaptă pe care am păstrat-o din prima zi a Patimilor pînă azi, să se continue observarea ei și în veacurile viitoare. 4. Să nu avem nimic comun cu neamul dușmănos al iudeilor, căci am primit (în-vățat) de la Mîntuitorul o altă cale. În fața noastră se deschide un drum al prea sfintei noastre religii, drum după lege și strălucit. Pe acesta apucînd, în bună înțelegere, să ne îndepărtăm de acel cuget întinat, prea cinștiți frați. 5. Căci este ceva cu adevărat de ris ca aceștia (iudeii) să se laude că, fără rînduiala lor noi n-am fi în stare să respectăm Paștile.

Cum vor putea să gîndească corect aceia care, după aceea ucidere a Domnului (deicid), rătăcind cu mințea, sînt conduși, nu de o judecată sănătoasă, ci de o pornire neînfrînată, acolo unde îi împinge turbarea lor înăscută. De aci se întîmplă că unii, chiar dacă nu văd adevărul de partea aceasta, (a iudeilor) greșind ca întotdeauna cît mai mult, să săvîrșească Paștile a doua oară în același an, contrar îndreptării convenite. 6. De ce dar să urmăm acelora, care dovedesc că suferă de o înfricoșătoare rătăcire, căci nu vom îngădui niciodată ca să se serbeze de două ori Pastele în același an? Și chiar dacă acestea nu erau publicate, trebuia ca înțelepciunea voastră să se străduiască și să se roage întotdeauna ca, în nici un chip, ceea ce este curat în sufletele voastre să nu aibă legătură cu obiceiurile oamenilor foarte răi.

7. Afară de acestea trebuie să ne gîndim și la faptul că nu este îngăduit ca să existe deosebire în astfel de probleme și în legătură cu sărbătoarea unei astfel de religii (creștine). 8. Mîntuitorul ne-a hărăzit o singură zi a dezrobirii noastre, adică cea a prea Sfintei Patimi. El a voit ca una să fie Biserica Lui cea sobornicească, ale cărei mădulare, chiar dacă foarte adesea sînt răspîndite în multe și diferite locuri se încălzesc, totuși, într-un singur duh, adică în voința lui Dumnezeu.

9. Să judece acum cugetul sfinției voastre cît de înspăimîntător și urit este ca în aceleași zile, unii să petreacă timpul cu post și alții să pregătească ospete, iar după zilele Paștilor, unii să petreacă în sărbători și odihnă, iar alții să se dedea posturilor rînduite. De aceia Providența divină vrea să se ajungă la îndreptarea cuvenită și ca Paștile să fie săvîrșit într-un singur fel, precum și eu socotesc că toți sînt de aceeași părere.

10. Din această cauză a trebuit ca să se rînduiască astfel acest lucru, încît noi să nu mai avem nimic comun cu paricizii și deicizii aceia. Și este o rînduială folositoare pe care o respectă toate Bisericile din părțile de Apus și de Miazăzi și de Miazănoapte ale lumii creștine. Și chiar unii din părțile Răsăritului, despre care acum toți au fost de pă-

rere că procedează bine. Și eu însumi am susținut că și înțelepciunii voastre are să-i placă și că ceea ce se respectă printr-o singură și unanimă consimțire în orașul romanilor, în Italia și toată Africa, în Egipt Spania, Galia, Britania, Libia, în toată Grecia, în dioceza Asiei și a Pontului și în Cilicia, are să primească cu bucurie și înțelepciunea voastră, socotind ca, nu numai că este mai mare numărul Biseri-cilor din locurile amintite, ci mai ales că toți, în general, voiesc acest lucru prea drept și cuviincios. Și rațiunea sănătoasă cere ca să nu mai fie nici o legătură cu sperjurul iudeilor. 11. Și ca să spun pe scurt, toți au aprobat ca sfânta sărbătoare a Paștilor să se țină în una și aceeași zi. Nu trebuie să fie nici o deosebire pentru o zi așa de sfânta, ci e mai bine să se urmeze aceleași hotărâri în care să nu fie nici un amestec de greșeli, sau de păcate.

Urmînd astfel celor de mai sus, primiți cu mulțumire harul cel cere-sc, într-adevăr, ca o poruncă divină. 12. Căci tot ce se face în sfințele adunări ale episcopilor are legătură cu voința divină. De aceea, după ce am înfățișat, prea iubiților noștri frați, cele scrise mai înainte, imediat trebuie să primiți și să aplicați hotărîrea amintită mai sus și observarea acestei sfinte zile (a Paștilor) ca, atunci cînd am să vin pentru a vedea mult dorita față a înțelepciunii voastre, să pot să săvîrșesc această sfîntă sărbătoare în una și același zi cu voi.

Pentru toate mă voi bucura cu voi, văzînd răutăatea diavolească alungată de către puterea divină prin măsurile noastre și în același timp cum crește peste tot credința, pacea și înțelegerea noastră. Dumnezeu să vă păzească, prea iubiți frați!

11. Despre darurile de hrană oferite Biseri-cilor și despre altă faptă bună a împăratului Constantin (cel Mare)

1. Acestea a scris împăratul Constantin celor care au lipsit de la sinod, iar pe cei care au luat parte (în număr de 318) i-a primit cu cuvinte frumoase și cu multe daruri. Apoi a poruncit să se pregătească multe paturi¹³⁰ și i-a ospătat pe toți la un loc. Pe unii mai respectați i-a luat la o masă cu el, iar pe alții i-a împărțit la alte mese. Văzînd apoi pe unii cu ochiul drept scos și aflînd că fuseseră supuși la această suferință pentru statornicia lor în credință, împăratul a sărutat rănile lor, crezînd că prin sărutul acesta va căpăta de acum binecuvîntarea.

2. După ce s-a terminat ospățul, împăratul le-a oferit iarăși daruri. Le-a dat chiar și scrisori către conducătorii stabiliți în fruntea Provin-

130. Felul roman de a minca, stînd lungit pe pat.

ciilor, poruncind ca în fiecare oraș să fie împărțite celor ce țineau fecioria pe viață, văduvelor și celor consacrați slujbelor divine, hrană în fiecare an. A luat aceste măsuri, mai mult din dărnicia lui, decît pentru că era nevoie.

A treia parte din aceste daruri se împart și pînă azi. 3. În timp ce Iulian cel nelegiuit¹³¹ a desființat dintr-o dată toate acestea, împăratul ce a urmat după el a poruncit să se dăruiască celor ce și acum se aduc spre împărțire.

Pentru lipsa de atunci era însă puțin sprijinul ce se da. Dacă ceea ce se împărțea atunci era de trei ori mai mare decît ce se împarte acum este ușor celui ce vrea ca să poată vedea mărinimia împăratului Constantin. 4. Eu nu voiesc nicidecum ca acest lucru să fie trecut sub tăcere.

Oameni răuvoitori au învinuit pe unii dintre episcopi și au trimis împăratului acuzații scrise. Acesta, primindu-le înainte de înțelegerea realizată, le-a legat cu o sfoară, le-a pexetluit de degetul lui și a poruncit să fie păstrate. 5. Iar după ce s-a realizat înțelegerea, aducîndu-se aceste scrisori, împăratul le-a ars în fața lor și a jurat că nu a citit nimic din cele scrise în ele, căci spunea că nu trebuie ca greșelile clericilor să fie arătate celor mulți, ca nu cumva unii, găsind în acestea prilej de sminteală, să păcătuiască și ei cu mai mult curaj.

6. Se spune că împăratul a mai adăugat și acest lucru: că, dacă cineva ar ști că un episcop strică căsătoria cuiva, să ascundă cu veșmînt de purpură cele ce s-au întîmplat contra legii, ca nu cumva vederea celor întîmplate, să îndurereze pe cei ce le-ar privi.

Astfel, îndemnînd și învrednicînd de atîta respect pe clerici, împăratul i-a sfătuit ca fiecare să se întorcă la turma sa.

7. Din cauza nerușinării arienilor, care, nu numai că se leapădă de Părinții pe care îi recunosc toți, dar chiar pe ai lor îi tăgăduiesc, vreau să înserez în această Carte a mea scrisoarea lui Eusebiu al Cezareei¹³², pe care a scris-o despre credință și care cuprinde o dovadă clară a furiei acestora (arienilor). 8. Căci, deși îl socotesc pe Eusebiu ca un partizan al lor, combat pe față scrierile lui.

Eusebiu a scris această scrisoare către unii care cugetau cele ale lui Arie și care îl acuzau, după cum se pare, de trădare. Însă cele scrise arată mai bine intenția autorului.

131. Iulian Apostatul, despre care va fi vorba în Ist. Bis. a lui Teodoret, Cartea, C. III.

132. Eusebiu de Cezareea «părintele Istoriei bisericești», vezi și nota 2.

12. Scrisoarea episcopului Eusebiu al Cezareei Palestinei, despre credința formulată la Sinodul de la Niceea (325), pe care a trimis-o de aci, când s-a ținut acest mare sinod

1. Desigur că voi toți ați aflat și din altă parte despre cele ce s-au discutat în legătură cu credința bisericească în marele sinod, convocat la Niceea, fiindcă s-a obișnuit ca zvonul să o ia înaintea unei expuneri precise despre cele întâmplate.

Totuși, ca să nu vi se expună altfel, prin astfel de zvonuri (vești) cele hotărâte despre adevărul credinței v-am trimis neapărat vouă mai întâi, formula despre credință, propusă de noi și apoi o alta pe care au publicat-o niște episcopi care au făcut adăugiri la cuvintele noastre.

2. Deci, scrisoarea noastră, citită în prezența preaiubitului de Dumnezeu împărat și declarată că este bună și corectă este în felul următor.

Credința expusă de noi.

3. După cum am apucat de la episcopii dinaintea noastră și din prima catehizare — și atunci când am primit bapă botezului și după cum am învățat din dumnezeieștile Scripturi și cum credem și învățăm și pe alții în însăși activitatea preotească și episcopală, tot așa crezind și acum, declarăm credința noastră care este aceasta :

4. Credem într-un singur Dumnezeu, Tatăl Atotputernicul, Făcătorul tuturor celor văzute și nevăzute.

Credem și într-Unul Domn, Iisus Hristos, Cuvântul Lui Dumnezeu, Dumnezeu din Dumnezeu, lumină din lumină, viață din viață, Fiul, Unul Născut, cel mai întâi născut decât toată creatura, născut din Tatăl mai înainte de toți vecii, prin Care toate au fost (existat).

Credem și în Cel ce pentru mîntuirea noastră S-a întrupat și a trăit între oameni, și a suferit și a înviat a treia zi și S-a înălțat la Tatăl și va veni iarăși intru slavă, ca să judece pe cei vii și pe cei morți.

Credem și într-Unul Duh Sfînt.

5. Credem că fiecare dintre aceștia este și există : Tatăl, cu adevărat Tată, Fiul cu adevărat Fiul și Duhul Sfînt, cu adevărat Duh Sfînt, după cum și Domnul nostru, trîmițînd la propovăduire pe ucenicii Lui le-a spus : *«Mergînd, învățați toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh»*¹³³.

Despre acestea și noi afirmăm cu tărie că așa ținem și așa gîndim și așa am ținut și înainte și pînă la moarte să fie legați de această credință, anatematizînd orice crezie nelegiuită.

6. Mărturisim că am gândit acestea din inimă și din cuget, așa cum ne cunoaștem pe noi înșine și gândim și acum și spunem din sinceritate despre Dumnezeu Atotputernicul și despre Domnul nostru Iisus Hristos, având a arăta prin dovezi și a vă convinge că am crezut și am predicat tot așa și în timpurile trecute.

7. După ce am expus această credință, nu a avut loc nici o tăgăduire (combatere). Ci însăși împăratul nostru cel prea iubit de Dumnezeu a mărturisit, cel dintii, că această expunere cuprinde învățăturile cele drepte (curate) și că tot așa și el însăși a făgăduit să gândească. Totodată am îndemnat pe toți să fie de acord cu această expunere, să subscrie punctele de învățătură și să fie de aceeași părere cu aceștia, adăugînd numai cuvîntul *deoființă* (ὁμοούσιος). Și pe acest cuvînt l-a explicat, zicînd să nu se spună că este deoființă, în ce privește suferințele trupești, nici că a luat ființă din Tatăl prin despărțire, s-au printr-o separație (tăiere), fiindcă nu este cu putință ca firea cea imaterială, inteligentă și fără de trup, să fi luat pentru sine o suferință trupească. Astfel de învățături se cuvine să le medităm cu cuvînte dumnezeiești și ne-grăite.

Prea înțeleptul și evlaviosul nostru împărat gîndea astfel de lucruri, iar episcopii au compus această scrisoare în legătură cu adăugirea cuvîntului deoființă (ὁμοούσιος).

Credința stabilită de sinod.

8. Credem într-Unul Dumnezeu, Tatăl Atotputernic, Făcătorul tuturor celor văzute și nevăzute.

Și într-Unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut din Tatăl, adică din ființa (ἐκ τῆς οὐσίας) Tatălui, Dumnezeu din Dumnezeu, lumină din lumină, Dumnezeu adevărat, din Dumnezeu adevărat născut, nu făcut, deoființă (ὁμοούσιος) cu Tatăl, prin Care toate s-au făcut, cele din Cer și cele de pe pămînt.

Credem în Cel Care pentru noi oamenii și pentru mîntuirea noastră S-a pogorît din Cer și S-a întrupat și S-a făcut om și a suferit și a înviat a treia zi; S-a suit la Cer și vine ca să judece pe cei ce trăiesc și pe cei morți.

Credem și în Duhul Sfînt.

Iar pe cei care spun că: a fost un timp cînd nu era, că nu a fost înainte de a fi născut, precum și că a fost făcut din cele ce nu există, sau că este dintr-un alt ipostas, sau substanță (ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας) sau zic că Fiul lui Dumnezeu este schimbător și nu mereu același, *Sfînta Biserică sobornicească și apostolică* îi anatematizează.

9. Iar după ce s-a primit această formulă de către episcopi¹³⁴, noi nu lăsăm fără lămurire din nou, cum s-a spus, (expresiile): «din ființa (ἐκ τῆς οὐσίας) Tatălui» și «deoființă cu Tatăl» (τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος).

Cum însă de acum se agitău întrebări și răspunsuri judecata a cîntărit (cercetat) cu atenție sensul expresiilor menționate. Astfel s-a mărturisit că din ființă arată că Fiul este din Tatăl și că nu există ca o parte a Tatălui.

10. Nouă ni s-a părut că este bine să consimțim la această părere (explicație), fiindcă învățătura evlavioasă (adevărată) ne arată că Fiul este din Tatăl și că nu este o parte a ființei (esenței) Acestuia. De aceea și noi înșine ne alăturăm acestui înțeles și nicidecum nu excludem această expresie, avînd în fața ochilor noștri dorința de pace și să nu ne depărtăm de dreapta înțelegere.

11. Pe lângă aceasta am primit și expresia născut și nu făcut (γεννηθεὶς καὶ οὐκ ποιηθεὶς) fiindcă ceea ce este făcut, (τὸ ποιηθέν) este o denumire comună a celorlalte fapte făcute prin Fiul, de la care Fiul nu are nimica asemănător (mai înainte de intrupare). De aci rezultă că El nu este o creatură, asemenea celor făcute prin El, ci substanța (ființa Sa) este mai presus decît toată făptura. Cuvintele dumnezeiești ne învață ca această ființă (οὐσία) S-a născut din Tatăl, felul nașterii fiind inexprimabil și neînțeles (nepătruns) de toată firea cea născută.

12. Tot așa și în ce privește expresia că Fiul este deoființă cu Tatăl (ὁμοούσιον εἶναι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν) rațiunea care cercetează înțelege că nu e deoființă după felul trupurilor și nici prin asemănare cu vicuitoarele muritoare, nici prin împărțirea ființei (substanțe), sau despărțirea ei și nici prin vreo suferință, sau prin prefacere, Sau înstrăinarea puterii Tatălui, căci ființa (firea) Tatălui nenăscut este străină de toate acestea.

13. Expresia deoființă cu Tatăl poate să precizeze că Fiul lui Dumnezeu nu are nici o asemănare cu creaturile cele născute și că este întru toate asemenea numai cu Tatăl, Carele L-a născut și că nu este din vreun alt ipostas, sau substanță, ci numai din Tatăl. Așa și mie însumi, cînd am cercetat (lămurit) acest fel (de interpretare) mi s-a părut că e bine să-l accept, fiindcă am aflat că unii episcopi dinainte, învățați și vestiți, și unii scriitori, în expunerea teologiei (învățăturii) despre Tatăl și despre Fiul au folosit expresia deoființă (ὁμοούσιος).

14. Acestea să fie spuse despre credința formulată la care toți am fost de acord, nu fără cercetare, ci după părerile exprimate și discutate

134. αὐθις, din nou, în loc de ἀποῖς acestora, cf. Variae lectiones, P.G. LXXXII, col. 944—944 A, nota 44 și textul din L. Parmentier o.c p. 51, nota 9.

în prezența însăși a împăratului, celui prea iubit de Dumnezeu, și consimțite din motivele despre care s-a discutat mai înainte.

15. Am socotit că trebuie primită și anatematismă alcătuită de către episcopii din sinod după formula de credință ca să se oprească a se folosi cuvinte nescripturistice din cauza cărora s-a produs aproape toată dezordinea din Biserică¹³⁵.

Fiindcă nici o Scriptură inspirată nu a folosit expresiile : din cele ce nu sînt, a fost un timp cînd nu a fost, sau altele adăugate după aceea, nicidecum nu s-a părut că e îngăduit să se spună, s-au să se învețe acestea.

16. Noi am fost de acord cu ceea ce bine s-a hotărît, fiindcă înainte de acest timp, nicidecum nu am obișnuit să ne folosim de aceste expresii. Și mai mult, nu s-a socotit ceva nepotrivit faptul de a anatematiza expresia : înainte de a fi fost născut nu a fost, pentru ca să se mărturisească de toți că Acesta este însăși Fiul al lui Dumnezeu, și înainte de nașterea Sa după trup.

17. Iată acum prea iubitul de Dumnezeu, împăratul nostru, a precizat cu dreptă judecată că și în ce privește nașterea Sa dumnezeiască Fiul este înainte de toți vecii, fiindcă înainte de a se fi născut printr-o lucrare (ἐνεργεια) el era prin putere (δυναμει) în Tatăl, în mod nenăscut (Tatăl fiind totdeauna Tatăl) și, ca împărat în veci și mîntuitor, Fiul fiind toate prin putere în veci și rămînînd la fel în privința acestora.

18. Acestea vi le-am trimis neapărat, prea iubiților, ca să arătăm cele hotărîte în discuțiile și adunările noastre, cum am rămas pe bună dreptate de atunci și chiar și pînă azi, cînd cele scrise altfel ne-au neliniștit. Atunci am primit în liniște cele ce nu ne întristau (atacau), fiindcă noi, cercetînd cu răbdare înțelesul cuvintelor, ni s-a părut că au o potrivire evidentă cu cele mărturisite de noi în formula noastră de credință.

13. Combaterea blasfemiilor de acum ale arienilor (cu dovezi) din scrierile lui Eusebiu, episcopul Cezareei

1. Eusebiu ne-a mărturisit clar că expresia deoființă (ὁμοούσιος) nu e ceva nou și nici nu a fost născocită de Părinții adunați (la Niceea, an 325), ci ea provine de demult, de la strămoșii la urmașii lor. Tot Eusebiu a spus acolo (la sinod) și mărturisește și în altă scriere, lăudînd conducerea marelui Constantin, că și toți care s-au adunat atunci la sinod au primit de comun acord credința formulată. El istorisește cum urmează : 2. Spunînd cele despre credință, în limba latină, și altul tradu-

135. Face aluzie la expresiile nescripturistice ale arienilor.

cîndu-le, împăratul dădea cuvîntul înțilistătorilor. De acum unii, începînd, acuzau pe vecinii lor, iar alții se apărau și acuzau la rîndul lor, desigur aducîndu-se foarte multe învinovățiri și de o parte și de alta.

Deși la început s-a produs multă neînțelegere, împăratul a ascultat cu răbdare pe toți și primea cu atenție neîntreruptă, răspunzînd separat celor spuse de fiecare parte. Astfel, în liniște, a unît pe cei care erau puși pe ceartă, adresînd cu blîndețe cuvinte către fiecare. Vorbînd apoi în limba greacă (căci nu era nicidecum necunosător al acestei limbi), era un om mai dulce și mai plăcut, căci pe unii îi convingea, pe alții îi domolea prin cuvinte, iar pe cei ce vorbeau frumos îi lauda, pe toți îndrumîndu-i spre înțelegere, pînă cînd îi făcea să aibă aceleași convingeri și aceeași credință în toate cele ce se discutau, ca să se păstreze aceeași credință și să se recunoască de către toți aceeași zi a Sărbătorii mintuitoare (Paștile).

Afară de acestea au fost întărite și cele hotărîte împreună în scris, prin semnătura fiecăruia.

3. Iar după puțin timp iarăși a adăugat și acestea: «După ce, astfel, au orînduit împreună, am îngăduit ca toți să plece la casele lor», iar aceștia s-au despărțit cu bucurie. După aceea stăpînea la toți o singură părere (convingere), adică cea stabilită de acord în fața împăratului, reuîndu-se ca într-un singur cor, cei despărțiți de multă vreme.

4. Bucurîndu-se de cele orînduite, împăratul le-a dăruit prin scrisori o roadă bogată celor ce nu au luat parte la sinod, iar tuturor credincioșilor — și celor de pe ogoare și celor din orașe — a poruncit să li se facă daruri bogate de bani. Prin aceasta el cîntea, într-un fel, sărbătorea împlinirii a 20 de ani de domnie (vicennalia).

5. Așadar, trebuia ca partizanii lui Arie, deși nu socoteau ca un sacrilegiu să combată pe ceilalți Sfinți Părinți, să se încreadă în acesta (împăratul), pe care erau obișnuiți să-l admire și care învăța că mărturisirea aceea s-a făcut în bună înțelegere. Dar, fiindcă ei luptau cu tărie chiar contra propriilor lor Părinți, trebuia, măcar, cînd au aflat de sfîrșitul rușinos și plin de groază al lui Arie, să fugă cu toată puterea de nelegiuirea născută de acesta.

Deoarece se pare că nu toți știu despre felul morții lui Arie, eu voi istorisi aceasta, așa cum s-a întîmplat.

14. Despre sfîrșitul lui Arie, din scrisoarea lui Atanasie

1. Petrecînd timp îndelungat la Alexandria, Arie voia să batjocorească iarăși adunările bisericești, lepădînd de formă nelegiuirea sa și făgăduînd că va primi mărturisirea de credință formulată de Sf. Părinți.

2. Cum n-a putut însă să convingă nici pe dumnezeiescul Alexandru și nici pe Atanasie, urmașul acestuia — și în conducerea bisericească și în evlavie — la stăruința lui Eusebiu al Nicomidiei a mers iarăși la Constantinopol.

Cel întru toate desăvârșit, Sf. Atanasie, istorisește mai bine în scrisorile sale către Apion cele puse la cale de către Arie, la Constantinopol, precum și cele hotărâte de Dreptul judecător. Eu voi insera această parte în Cartea mea :

3. «Intr-adevăr, eu (Atanasie) nu eram la Constantinopol, când s-a sfârșit acela (Arie), dar era prezbiterul Macarie și pe acesta l-am auzit istorisind. Arie fusese chemat de către Constantin împăratul, la stăruința celor din jurul lui Eusebiu al Nicomidiei. Când el a sosit, împăratul l-a întrebat dacă are credința Bisericii sobornicești, iar acesta a jurat că ține credința cea dreaptă și a dat și o declarație scrisă despre credința sa, ascunzând cele din cauza cărora fusese alungat din Biserică, de către episcopul Alexandru și citind cu prefăcătorie texte din Scripturi.

4. După ce Arie a jurat că nu a gândit cele pentru care Alexandru îl îndepărtase, împăratul l-a lăsat în pace, spunându-i : «Dacă este dreaptă credința ta, bine ai jurat, dar dacă credința ta este nelegiuită și totuși ai jurat, Dumnezeu să judece faptele tale».

Și astfel, după ce a ieșit de la împărat, cei din jurul lui Eusebiu, după obiceiul lor, au voit ca Arie să intre cu forța în biserică. 5. Dar episcopul Constantinopolului, fericitul Alexandru, s-a împotrivit, zicând că nu trebuie să fie primit în comuniune născocitorul de erezie.

În sfârșit, partizanii lui Eusebiu al Nicomidiei au amenințat că : «după cum, nevrind voi, am reușit ca acesta să fie chemat de împărat, tot așa, mâine, chiar fără voia ta, (a lui Alexandru) Arie se va intruni cu noi în chiar această biserică».

Era simbată, când spunea acestea. 6. Deci auzind episcopul Alexandru acestea s-a întristat foarte și, intrând în biserică, și-a îndreptat mâinile către Dumnezeu și plîngea. Apoi și-a plecat fața spre Altar și, stînd culcat pe podea, se ruga. De față era și Macarie, care se ruga împreună cu el și-i auzea glasul.

Episcopul Alexandru cerea în rugăciunea sa două lucruri, zicînd așa : 7. Dacă Arie vine mâine la adunarea de rugăciune, scapă-mă pe mine, robul Tău și să nu pierzi un drept credincios cu un nelegiuit, iar dacă ocrotești Biserica Ta (și știi că o ocrotești) ia aminte la cuvintele celor din jurul lui Eusebiu al Nicomidiei și să nu dai spre pierzare și ocară moștenirea Ta. Ridică-l pe Arie, ca nu cumva, intrînd în biserică,

să pară că, împreună cu el, a intrat și erezia și apoi nelegiuirea (necredința) să fie socotită ca credință adevărată.

După ce s-a rugat astfel, episcopul s-a retras, fiind foarte îngrijorat. Dar, iată, s-a produs un fapt minunat și neobișnuit ¹³⁶. 8. În timp ce partizanii lui Eusebiu amenințau, episcopul Alexandru se ruga, iar Arie avea nădejde în aceștia. Pronunțând cuvinte de ocară Arie a intrat în latrină pentru nevoia pîntecelui și deodată, după cum s-a scris : «plecîndu-se înainte a plesni la mijloc și, căzînd, imediat și-a dat sufletul, fiind lipsit de amîndouă, adică de comuniunea Bisericii și de viață».

9. Așa a fost sfîrșitul lui Arie. Partizanii lui Eusebiu au îngropat pe cel de aceeași convingere cu ei, rușinîndu-se mult, iar prea fericitul Alexandru, pe cînd Biserica întreagă se bucura, a săvîrșit adunare de rugăciune în evlavie și dreaptă credință și se ruga cu toți frații și slăvea cu toată puterea pe Dumnezeu. Nu se bucura de moartea lui Arie, să nu fie ! (căci este rînduit omului să moară odată) ¹³⁷, ci pentru că această întimplare s-a arătat mai presus de judecățile omenești.

10. Insuși Domnul, judecîndu-l între amenințările partizanilor lui Eusebiu și rugăciunea lui Alexandru, a condamnat erezia lui Arie și a arătat că acesta nu este vrednic de comuniunea bisericească. Totodată a dovedit tuturor că, deși are aprobarea (mărturia) și protecția împăratului și de la toți oamenii, el a fost însă condamnat de Adevărul însăși.

11. După ce a cules astfel de roade ale semințelor rele și a văzut începutul pedepselor viitoare, Arie arată prin pedeapsă propriea sa nelegiuire.

Eu însă mă voi întoarce acum la istorisirea despre evlavia împăratului. 12. Căci el a trimis scrisori către toate popoarele de sub stăpînirea romanilor, poruncindu-le ca să se depărteze de greșeala de la început, îndemnîndu-i să primească învățătura Mîntuitorului nostru și îndemnîndu-i pe toți spre acest adevăr.

Pe episcopii din fiecare oraș i-a îndemnat să zidească biserici, sfătuindu-i la aceasta, nu numai cu scrisul, ci și dăruindu-le din plîn și bani și plătindu-le cheltuielile pentru construcție. Dar și scrisorile arată aceeași atitudine, cum urmează :

136. Textul din P.G., LXXXII, col. 925 este : *τι θάβια φρικτὸν καὶ παράδοξον, ὅτι ἐν τῷ τοῦ αὐτοῦ λουτροῦ χρόνῳ, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλέξανδρος, ἰδὼν τὸν Ἀριεὶν ἐν τῷ οὐρῶνι, ἐπέπεσε καὶ ἀπέθανεν*. dar în textul de la L. Parmentier, p. 57, rîndul 19 este *τὴν ἐπιπέσειν καὶ παράδοξον*; l-am preferat pe acesta din urmă.

137. *Evl.* 9, 27.

15. Scrisoarea împăratului Constantin despre zldirea de biserici

1. «Constantin, biruitorul, preamarele, Augustul, lui Eusebiu (al Cezareei).

Prigonind pînă acum sfatul nelegiuit și tirania pe slujitorii Mintuitorului, am crezut și m-am convins în mod sigur că edificiile tuturor bisericilor au fost, fie distruse din cauza neîngrijirii, fie că, de teama nedreptății, care apăsa, au fost făcute mai mici decît se cuvenea, frate prea iubit. Acum însă, după ce s-a dat libertate și după ce balaurul¹³⁸ a fost izgonit de la conducerea treburilor publice, prin purtarea de grijă a marelui Dumnezeu și prin sprijinul nostru, socotesc că s-a arătat tuturor puterea divină și că toți cei care au căzut, fie din frică, fie din necredință, sau din cauza unor păcate și au cunoscut pe Cel ce este cu adevărat, vor reveni la starea dreaptă și adevărată a vieții lor.

2. Așadar, tu însuși, care conduci atîtea biserici, sau cunoști atîția episcopi, ce păstoresc prin alte locuri, sau preoți și diaconi, amintește-le ca să se străduiască pentru construirea de biserici, sau să repare pe cele ce există, ori să le facă mai mari, iar acolo unde nevoia cere, să se facă altele noi. Vei cere tu însuși — și prin tine și ceilalți — cele de trebuință de la conducătorii Provinciilor și de la oficialii Prefecturii.

3. Aceștoro li s-a scris ca să sprijine cu toată rîvna cele spuse (cerute) de cuviosia ta. Dumnezeu să te păzească, frate prea iubit».

Aceștea le-a comunicat împăratul despre construirea de biserici către episcopii fiecărei Provincii. Cele despre codificarea Cărților Sfinte, către Eusebiu Palestinul, e ușor să le cunoști din scrisoarea către acesta, ce urmează :

16. Scrisoarea aceluiași pentru codificarea Sf. Scripturi

1. «Constantin, biruitor, prea mare, August, lui Eusebiu (al Cezareei). În orașul de un nume cu noi (Constantinopol) s-a adăugat cu ajutorul Providenței lui Dumnezeu și a Mintuitorului o foarte mare mulțime de oameni prea sfintei Biserici, încît, pentru că toate au luat o mare dezvoltare acolo, ne pare foarte necesar ca să se construiască și mai multe biserici în acest oraș. 2. De aceea să primești cu foarte mare osîrdie ceea ce a părut bun voinței noastre.

Așadar, s-a văzut clar că trebuie să se aducă la cunoștința ta ca să sfătuiesti să se scrie de către meșteri caligrafi și care cunosc bine meșteșugul, 50 de volume pe pergament, care să se poată citi ușor și să poată

138. Aluzie la Licinul prigonitorul.

fi mutate ușor, cînd sînt folosite : adică să cuprindă dumnezeieștile Scripturi, a căror bună păstrare tu știi că este necesară adunării Bisericii.

3. S-au trimis prin bunăvoința noastră scrisori către conducătorul general al Provinciei ca să aibă grijă să ofere toate cele necesare la pregătirea acestor volume, iar pentru ca să se pregătească cit mai repede volumele scrise, lucrul acesta se va face prin grija ta. Din înputernicirea acestor scrisori ale noastre ți se îngăduie ca să folosești pentru transport două trăsură (vehicule publice). 4. Numai așa volumele scrise cit mai frumos ar putea să ajungă cit mai repede pînă la mine, adică dacă unul din diaconii Bisericii tale va îndeplini acest lucru. Acesta, după ce va sosi la noi va cunoaște dărnicia noastră. Dumnezeu să te păzească, prea iubite frate !

5. Sînt de ajuns acestea ca să dovedească și mai ales să ne învețe clar cum că împăratul, cel prea vrednic de toată lauda, a depus stăruință pentru cele dumnezeiești. Voi adăuga, de asemenea, la cele spuse, și cele ce s-au aranjat de el în legătură cu mormîntul mîntuitor (al Domnului).

Aflînd că, precum Coryvanții¹³⁹, tot așa unii care cinstesc pe idoli, în felul adoratorilor lui Bacchus¹⁴⁰, au pus stăpînire pe mormîntul Domnului și, luptînd ca să dea uitării amintirea mîntuirii, au construit pe acesta un altar zeiței desfrîinate¹⁴¹ și își băteau joc de nașterea feciorenică — împăratul a poruncit ca să fie dărîmată această clădire blestemată și să fie strinse acele dărîmături spurcate de jertfe și apoi să fie alungate din cetate, iar după aceea să se construiască un templu (biserică) foarte mare și foarte frumos.

6. Despre aceasta ne relatează mai clar scrisoarea pe care împăratul a trimis-o către întîistătătorul acestei Biserici. Acesta era Macarie¹⁴², despre care am amintit mai înainte și care a luat parte la marele sinod (Niceea, an 325) și a condamnat blasfemia lui Arie, împreună cu ceilalți episcopi.

Scrisoarea este următoarea :

139. Coryvanții, preoții zeiței Cybela, mama zeilor, sau fiii acesteia, jucători la sărbătorile de la Cnosos, în cinstea zeului Jupiter.

140. Bacchus, Dionisos, zeul vinului ; în cinstea lui erau Bacchantele, femei care celebrau misterele lui Bacchus, numite Bacchanale.

141. Afrodita-Venus, zeița frumuseții.

142. Macarie, episcop al Ierusalimului, în timpul zidirii Bisericii Sf. Mormînt, căruia împăratul Constantin cel Mare îi adresează o scrisoare cu dispoziții pentru această măreață construcție (vezi Teodoret, Istoria bisericească, I, cap. 17).

17. Epistola aceluiași¹⁴³ către Macarie, episcopul Ierusalimului despre construirea dumnezeieștii Biserici (a Sf. morminti)

1. «Biruitoarul Constantin, preaputernic, August, lui Macarie. Atît de mare este bunătatea lui Dumnezeu, încît nici un dar de vorbire nu poate să exprîme minunea de față! Locul prea Sfintei Patimi, acoperit de mult cu pămînt, a trebuit să stea ascuns atîta vreme, pînă cînd avea să strălucească slujitorilor săi, eliberați prin dispariția dușmanului (comun) (Liciniu) tuturor. Aceasta depășește cu adevărat orice admirație!...

2. Dacă toți cei din lumea întregă, care se cred că sînt înțelepți, adunîndu-se într-unul și același loc, ar vrea să spună ceva vrednic de această întîmplare, nu ar putea să înțeleagă nici cea mai mică parte: Într-atît credința în această minune depășește toată firea mărginită a judecării omenești, cu cît cele dumnezeiești sînt mai presus de cele omenești.

3. De aceea, întotdeauna, primul și singurul meu gînd este ca, după cum credința despre Adevăr se arată în fiecare zi prin noi minuni, așa și sufletele noastre ale tuturor să devină mai rîvnitoare față de Legea divină, prin înțelepciune și prin dorința de bună înțelegere.

4. Fiindcă socotesc că acest lucru a lămurit tuturor, mai ales eu vreau acum ca tu să fii convins că eu mă îngrijesc mai mult ca oricînd să împodobim cu frumusețea clădirilor acel loc sfînt pe care, prin porunca lui Dumnezeu, l-am ușurat ca de o greutate ce-l apăsa, de idolul cel purtat, cel așezat pe el și a devenit sfînt ca odinioară (la început) prin hotărîrea lui Dumnezeu. Acum se arată și mai sfînt, căci din el a ieșit la lumină credința în Patima cea mîntuitoare.

5. Se cuvine deci ca inteligența ta să rînduiască astfel și să aibă grijă de toate cele trebuitoare pentru ca această biserică să fie, nu numai mai măreață decît cele de pretutîndenii, ci și celelalte clădiri să fie făcute așa fel ca toate cele mai frumoase din orice oraș să fie întrecute de această clădire.

În ce privește ridicarea zidurilor și eleganța lucrării să știi că grija lor a fost încredințată de noi lui Dracilian, prietenul nostru, cel care administrează în locul prea strălucitorilor prefecti și a conducătorului Provinciei. 7. S-a poruncit de către evlavia mea ca să se trimită imediat prin grija acestora meșteri și lucrători și toate cele necesare pentru construcție, după cum va arăta iscusința ta.

În ce privește coloanele și deci apoi despre marmuri, pe care le-ai socotit că sînt mai de preț și necesare tu însuși, să te îngrijești ca să ne scrii, după ce s-a făcut o schiță generală, pentru ca să știm prin scri-

143 Impăratul Constantin cel Mare.

soarea ta de cîte și de ce fel de lucruri este nevoie, ca apoi acestea să fie aduse din toate părțile, deoarece este drept ca locul cel mai minunat din lume să fie împodobit după cum se cuvine.

8. Vreau să știu de la tine dacă socotești ca bolta bisericii să fie căptușită cu plăci de lemn, sau altfel lucrata, (căci dacă ar trebui să fie căptușită cu plăci de lemn s-ar putea polei cu aur). Rămîne ca Sfințenia ta să faci cunoscut cît mai curînd amintîților judecători de cîți lucrători, meșteri și de cîte cheltuieli este nevoie. Acestea să te grăbești să mi le trimiți îndată, nu numai despre marmură și coloane, ci și despre căptușeala cu plăci de lemn, dacă totuși ai socoti că aceasta e mai frumoasă. Dumnezeu să te păzească, preaiubite frate !

18. Despre Elena, mama împăratului Constantin cel Mare și despre rivna ei pentru zidirea dumnezeiescului templu

1. Nimeni altul nu a fost purtătorul acestei scrisori, ci însăși mama împăratului, aceea care a avut un fiu strălucit și care este slăvită de toți credincioșii. Ea a născut această mare torță de lumină și l-a hrănit cu dreapta credință. Ea a suportat oboseala drumului și nu s-a gîndit la suferințele bătrîneții, căci a făcut această călătorie îndepărtată, cu puțin timp înainte de sfîrșitul vieții, care s-a întîmplat la vîrsta de 80 de ani.

2. După ce a văzut locul acela unde s-au întîmplat Patimile (Domnului) pentru mîntuirea noastră a tuturor, ea a dat poruncă să se dărîme deîndată acel spurcat templu păgînesc și să se ducă de acolo dărîmăturile. După ce a ieșit la iveală mormîntul, care fusese ascuns pînă acum, au apărut trei cruci, acoperite de pămînt, lîngă mormîntul Domnului. 3. Toți erau pe deplin convinși că una dintre aceste cruci a fost cea a Domnului nostru Iisus Hristos, iar celelalte două ale tilharilor celor țintuiți odată cu Acesta. Nu șiau totuși care era crucea care s-a atins de trupul Domnului și pe care s-au prelinș picăturile sîntului Său sînge. 4. Atunci, cel prea înțelept și cu adevărat dumnezeiesc, întîistătătorul (episcopul) orașului Ierusalim, Macarie, a înlăturat îndoiala în felul acesta : S-a atins fiecare dintre aceste cruci, cu rugăciune fierbinte, de o femeie de neam bun, care era bolnavă de multă vreme și s-a cunoscut puterea Crucii mîntuitoare, căci aceasta, îndată ce s-a atins de trupul femeii, a înlăturat acea boală grea și a arătat-o sănătoasă.

5. Astfel, mama împăratului, după ce a aflat ceea ce dorise, a pus la coiful împărătesc o parte dintre cuie, avînd grijă de capul fiului său ca să alunge săgețile dușmanului, iar pe altele le-a legat de frîul calului, îngrijindu-se de siguranța împăratului (în luptă). Cu aceasta s-a împlinit,

in fine și vechea profetie, căci Zaharia Profetul a strigat mai înainte : «Și va fi pe friul calului ceva sfânt Domnului Atotputernic»¹⁴⁴.

6. Apoi a împărțit o parte din crucea mântuitoare Reședinței imperiale, iar pentru cealaltă parte a făcut o cutie din material de argint și a dat-o episcopului orașului, poruncindu-i ca să păstreze pentru generațiile viitoare cele ce amintesc despre mîntuire.

7. După ce a adunat meșteri de peste tot pentru tot felul de materiale, împăratul a zidit acele mari și strălucite biserici. Am socotit că e de prisos ca să mai descriu frumusețea și măreția acestor biserici, deoarece, ca să spun așa, toți care iubesc pe Dumnezeu se duc acolo și admiră măreția lucrărilor.

8. Această prealăudată și vrednică de admirație împărăteasă a mai făcut și alte lucruri demne de a fi amintite și anume : A adunat pe toate cele ce și-au păstrat fecioria în tot timpul vieții lor și, după ce le-a așezat pe multe paturi¹⁴⁵, ea însăși îndeplinea serviciul de slujnică, aducînd și servind mîncărurile, dînd pahare și turnînd vin, apoi aducînd lighean pe tavă și turnîndu-le și apă ca să se spele pe mîini.

9. După ce a făcut acestea și alte multe asemenea, împărăteasa Elena s-a întors la fiul său. A trecut apoi cu curaj în cealaltă viață, după ce a lăsat fiului său foarte multe sfaturi despre viețuirea cu evlavie și l-a încărcat cu binecuvîntări de despărțire. Împărăteasa Elena s-a învrednicit de cinstea ce i se cuvenea și după moarte, fiindcă a slujit cu sîrguință și cu căldură pe Dumnezeul tuturor.

19. Despre mutarea ilegală a lui Eusebiu al Nicomidiei

1. Partizanii lui Arie nu uitau planurile lor cu totul rele. De aceea primeau mărturisirea de credință iscălită cu mîinile, ca apoi, îmbrăcînd blăni de oaie, să îndeplinească fapte de lupi...!

Acela care prin rugăciunile sale doborîse pe Arie, adică episcopul Alexandru, vreau să spun cel de la Bizanț, căci așa se numea atunci Constantinopolul, a trecut în viața mai fericită.

2. Iar Eusebiu, acel apărător al ereziei, neținînd seama de formulele de credință pe care le subscriesese cu puțin înainte, împreună cu ceilalți arhieri, a părăsit deîndată Nicomidia și a pus mîna pe scaunul

144. Zaharia, 14. 20.

145. σπιβάς pat, care, după obiceiul romanilor, se așeza în jurul mesei și pe care oaspeții se așezau lungiți ca să mînce.

constantinopolitan¹⁴⁶, contrar canonului care oprește ca episcopii, ca și preoții, să se mute dintr-un oraș într-altul¹⁴⁷.

Dar nu-i nimic de mirare că aceștia care astfel s-au pornit cu furie contra dumnezeirii Celui Unuia Născut, să calce fără teamă și alte legi. 8. Eusebiu însă nu a făcut acest lucru acum, pentru prima oară, ci și mai înainte a avut curajul să facă acest lucru, căci, pe cînd era episcop la Beryt, s-a mutat la Nicomidia. De acolo, însă, a fost înlăturat după sinod, de la Niceea, din cauza ereziei lui fățișe. Împreună cu el a fost îndepărtat și Teogoniu al Niceei.

4. Împăratul Constantin a arătat acest lucru prin scrisoarea sa, iar eu voi intercala sfîrșitul acestei scrisori în această Carte a mea.

20. Scrisoarea împăratului Constantin cel Mare cătrec nicomidien, contra lui Eusebiu și Teogoniu

1. Cine este cel ce a învățat o mulțime așa de nevinovată astfel de lucruri? Desigur, Eusebiu, părtaș la cruzimea tiranică. Că el a devenit aderentul tiranului¹⁴⁸, pretutindeni se poate vedea, din multe întâmplări.

Pe de o parte mărturisește acest lucru masacrarea episcopilor, însă a acelor cu adevărat episcopi, iar pe de altă parte o spune tare și de-a dreptul prigoana îngrozitoare contra creștinilor.

2. Nu voi spune acum nimic despre insultele aduse mie prin care se ațîtau cît mai mult adunările zgomotoase ale părților rivale.

Acesta (Eusebiu) trimitea și ochi iscoditori (spioni) contra mea și a sprijinit pe tiran, (Liciniu), nu însă cu soldați înarmați. Să nu creadă cineva că sînt nepregătit pentru dovedirea acestor fapte, căci există o dovadă sigură, care a stabilit că preoții și diaconii, care urmau lui Eusebiu, au fost atrași pe față de mine.

3. Dar las la o parte cele ce s-au amintit acum de către mine, nu din cauza indignării, ci spre rușinea acestora (ereticii).

Nu mai de un lucru mă tem și numai aceasta îmi frămîntă mintea, că văd că voi toți sunteți chemați la împărtășirea vinovăției, căci prin acțiunea și prefăcătoria lui Eusebiu v-ați format o conștiință deosebită despre adevăr.

146. Eusebiu al Nicomidiei a uzurpat scaunul episcopal de la Constantinopol alungînd pe Pavel, în anul 339, cf. F. Cayre, o.c. I p. 304.

147. Can. XIV apostolic și can. XV al Sinodului de la Niceea (325).

148. Eusebiu de Nicomidia comploa în profitul lui Liciniu tiranul contra împăratului Constantin cel Mare, cf. A.D. Ales o.c. p. 131.

Totuși este posibilă o vindecare repede și fără întârziere dacă, măcar acum, după ce ați primit un episcop drept-credincios și curat sufletește, vă îndreptați ochii către Dumnezeu.

4. Lucrul acesta stă acum în puterea voastră și trebuia de mult să depindă de aprecierea voastră, dacă mai sus pomenitul Eusebiu n-ar fi venit acolo și cu ajutorul înverșunat al unora n-ar fi tulburat fără nici o rușine buna orânduială.

5. Dar, după ce a trebuit să spun câteva cuvinte către dragostea voastră față de acest Eusebiu, bunătatea voastră și-a amintit că s-a ținut un sinod în orașul Niceea la care am fost prezent și eu însumi, potrivit îndatoririi conștiinței mele, neurmărind nimic altceva decît ca să se realizeze unirea tuturor și, mai înainte de orice, să se combată și să se înlăture răul, care a început prin nebunia lui Arie Alexandrinul și s-a întărit pentru moment prin activitatea extraordinară și distrugătoare a lui Eusebiu al Nicomidiei.

6. Însuși acest Eusebiu, preaiubiților și precinstiților, gîndiți-vă cu cît zgomot, deși era apăsător chiar de conștiința lui, s-a unit cu atîta nerușinare cu minciuna, dată pe față peste tot. El îmi trimite diferiți oameni, care să-mi implore îndurare și totodată să ceară de la mine ajutor, ca nu cumva, fiind acuzat de o așa de mare greșeală, el să fie alungat din demnitatea episcopală pe care o deține.

7. Martor despre aceasta îmi este însuși Dumnezeu, care să ne rămină și nouă cu îndurare, fiindcă Eusebiu și pe mine m-a tulburat și m-a înșelat în mod josnic, ceea ce voi știți. 8. Căci toate s-au făcut atunci după dorința lui, care ascundea tot felul de rele în inima lui. Ca să las la o parte celelalte despre grosolănia acestuia, vă rog să ascultați mai ales ceea ce, nu de mult, a săvîrșit cu Teogoniu, pe care-l are tovarăș al nebuliei lui.

Eu poruncisem ca să fie trimiși aici (în Capitală) niște alexandrini, care se îndepărtaseră de credința noastră, fiindcă din cauza activității lor se încinsese flacăra neînțelegerii. 9. Însă acești buni și curați episcopi (sic!) ¹⁴⁹ pe care odinioară îi scăpasem prin bunăvoința Sinodului, nu numai că i-au primit pe acei alexandrini și i-au pus în siguranță, ci le-au împărtășit și deprinderile răutății lor.

De aceea am hotărît despre acești nerecunoscători episcopi ce să facă, căci am poruncit ca ei să fie prinși, și să fie exilați, cît mai departe.

¹⁴⁹ Eusebiu al Nicomidiei și Teogoniu al Niceei numiți, în ironie *οἱ καλοὶ καὶ ἄγροὶ ἀπίστοι* (L. Parmentier, o.c. p. 69 rînd 1.).

10. Acum, voi trebuie să vă îndreptați privirile către Dumnezeu cu credința aceea, în care totdeauna v-ați arătat că ați fost și trebuie să fiți și să lucrați așa ca să ne bucurăm că avem episcopi curați, drept credincioși și iubitori de oameni. Iar dacă cineva ar îndrăzni să amintească de suferințele acelea, sau să-i laude fără socoteală pe acei episcopi nerecunoscători, va fi pedepsit imediat pentru îndrăzneala lui, prin acțiunea slujitorului lui Dumnezeu, adică prin mine. Dumnezeu să vă păzească, preaiubiți frați. 11. Atunci aceștia (Eusebiu și Teogoniu) au fost depuși și exilați din cetățile lor. La Nicomidia i s-a încredințat conducerea episcopală lui Amfion, iar la Niceea lui Crestus.

Și iarăși, folosind intrigi, ca de obicei și sprijinindu-se pe bunăvoința împăratului în prefăcătorii lor, aceștia au reinceput lupta și au primit puterea cea dinainte (episcopatul).

21. Despre clevetirea vicleană făcută de către Eusebiu al Nicomidiei și de partizanii lui, contra lui Eustațiu, episcopul Antiohiei

1. După cum s-a spus deja, Eusebiu al Nicomidiei a condus în mod tiranic scaunul din Constantinopol. Astfel, bucurându-se de mai multă autoritate, vizitând des pe împărat, și câpătând încrederea prin întâlnirea mai deasă cu el, a urzit acțiuni viclene contra apărătorilor Adevărului.

2. Mai întâi s-a prefăcut că dorește să viziteze Ierusalimul și, astfel, a încântat pe împărat că vrea să vadă opera măreață a clădirilor de acolo. Astfel, a plecat cu foarte mare alai de la Constantinopol. Împăratul i-a oferit și trăsuri de transport și orice alt sprijin. Cu Eusebiu a plecat și Teogoniu al Niceei, care era, cum am spus mai înainte, părtaș al planurilor sale rele.

3. Când au ajuns la Antiohia și și-au pus masca prieteniei, s-au bucurat de o primire foarte aleasă. Marele Eustațiu, luptătorul pentru Adevăr, le-a arătat toată bunăvoința frățească.

4. Când însă au ajuns la Locurile Sfinte și au văzut pe cei de aceeași credință cu ei, adică pe Eusebiu al Cezareei, pe Potrofil din Skitopolis, pe Ețiu al Lidei, pe Teodor al Laodiceei și pe alții care primiseră stricăciunea (erezia) lui Arie, și-au dat pe față cele ce unelteau și s-au întors cu aceștia la Antiohia. 5. Ceremonia sosirii culva era o cinste protocolară, dar aici ceea ce urzise pe ascuns, era războiul contra credinței.

Astfel, după ce au atras o femeie ușoară ca să-și vindă pe bani cinstea ei și au convins-o să spună ceea ce vor vrea ei, au intrat în adunarea de judecată (sinedriu). După ce au poruncit ca toți ceilalți să iasă

afară, au introdus pe nenorocita femeie. 6. Iar aceasta, arătând un copil, încă sugăr, spunea că l-a conceput și l-a născut în urma legăturii cu Eustațiu și țipa fără rușine. Dar Eustațiu, dînd pe față calomnia, a întrebat-o dacă are vreun martor despre acest fapt și a poruncit ca acesta să vină în fața adunării de judecată. 7. Femeia a spus că nu are nici un martor despre acuzația sa și atunci «preadrepții judecători» (sic!) ¹⁵⁰ au cerut jurămînt, deși legea spune în mod precis că numai cu doi sau trei martori se întăresc cele declarate, iar apostolul Pavel poruncește categoric că *nici o acuzație să nu fie primită fără doi sau trei martori* ¹⁵¹.

8. Acești judecători însă, disprețuind legile divine, au primit acuzația fără martori contra unui bărbat așa de mare.

După ce femeia a întărit cu jurămînt cele ce spusese, cu glas tare a strigat că pruncul este a lui Eustațiu, iar «iubitorii de adevăr» (sic!) au dat hotărîrea ca pentru adulter.

9. Ceilalți arhierei (căci nu erau puțini care apărau dogmele apostolice și nu cunoșteau întru totul cele ce se puseseră la cale) se opuneau pe față și-l opreau pe Eustațiu ca să primească această hotărîre nelegiuită.

Atunci cei care provocaseră această tragică acțiune s-au dus deîndată la împărat și l-au convins că învinovățirea era adevărată, iar hotărîrea de caterisire era dreaptă. Așa au procedat ca să fie alungat din scaun ca un desfrînat și totodată ca un tiran, Eustațiu, luptătorul pentru credința cea dreaptă și pentru înfrînare. Eustațiu a fost trimis prin Tracia, într-un oraș din Ilyric.

22. Despre episcopii eretici, care s-au instalat la Antiohia după plecarea Sfîntului Eustațiu

1. Dușmanii lui Eustațiu au hirotonit în locul lui pe Eulaliu. Cînd, după puțin timp, acesta a murit, ei au încercat să-l transfere la Antiohia pe Eusebiu Palestinul (de Cezareea). Cum însă acesta a refuzat mutarea și chiar împăratul a oprit-o, au ales atunci pe Eufronios. După moartea acestuia (căci a trăit numai un an și cîteva luni după hirotonie) au incredințat conducerea acestei Biserici lui Flacitus.

2. Toți aceștia susțineau pe ascuns nelegiuirea lui Arie și de aceea foarte mulți dintre cei care doreau să urmeze dreapta credință — și dintre clerici sau dintre credincioși — au părăsit adunările din biserici și se

150. *ἡμαρτωλοὶ* preadrepți, le zicea așa în ironie, căci făceau pe corcetri, dar în fond erau dușmani. Senșul acesta îl prinde traducerea latină paralelă, vezi P.G. LXXXII, col. 967 B, căci folosește direct cuvîntul iniquissimi — preanedrepți.

151. *1 Tim. 5, 19.*

întruneau separat. Toți îl numeau pe aceștia *eustațieni*, fiindcă începușeră să se adune după plecarea lui Eustațiu.

3. Iar acea femeie de trei ori ticăloasă, căzînd la o boală grea și foarte îndelungată, a dat pe fața complotul viclean și a dezvăluit fapta tristă, arătînd cele puse la cale, nu de doi sau de trei, ci de foarte mulți clerici. Ea a spus că a cutezat să facă această mărturie, mincinoasă pentru bani. Totodată a spus că jurămîntul nu a fost întru totul mincinos, căci copilul era a unui oarecare Eustațiu Arămarul.

Acestea s-au cutezat a se face la Antichia de către această partidă (ariană), «foarte aleasă» (sic !)

23. Despre credința Inzilor

1. În acest timp a răsărit la Inzi (etiopieni) lumina cunoștinței de Dumnezeu, căci s-a vestit peste tot bărbăția și credința împăratului (Constantin cel Mare), iar barbarii dimprejur s-au deprins să aleagă pacea în locul războiului. Astfel, toți aveau legături unii cu alții. 2. Mulți întreprindeau călătorii lungi în ținuturi străine, fie din dorința de a cunoaște, fie pentru comerț.

Atunci un oarecare Tyrios, cunoscător al filozofiei străine, dorind să viziteze îndepărtata Indie (Etiopie), a plecat cu doi tineri, fiii fratelui său. După ce a realizat ceea ce dorise, s-a suit pe o corabie ca să se întoarcă acasă. 3. Dar, pentru a se adăpa cu apă dulce, corabia s-a oprit într-un port. Atunci niște barbari au năvălit asupra acestor călători: pe unii i-au aruncat în mare, iar pe alții i-au luat sclavi. Tyrios s-a numărat printre cei morți, iar cei doi tineri au fost duși regelui din aceste părți.

4. Dintre aceștia, unul se numea Edesiu, iar celălalt Frumentiu. Cu vremea, după ce i-a cercetat și i-a văzut că sînt inteligenți, stăpinul acestor ținuturi i-a rînduit ca să îngrijească de casa sa. Dacă cineva nu crede cele spuse să se amintească de Iosif și de împărăția Egiptului. Afară de aceasta, să se amintească și de profetul Daniil, și de cei trei tineri, luptători pentru adevărata credință, care, deși erau în captivitate, au primit conducerea babilonienilor.

5. După ce a murit regele, Frumentiu și Edesiu au rămas sub fiul acestuia și s-au bucurat de și mai multă cinste.

Fiind crescuți în credința cea adevărată, pe cei dintre negustorii care veneau acolo, îi îndemnau să se adune după obiceiul roman și să celebreze dumnezeieștile slujbe.

6. După ce a trecut destul timp, aceștia au venit la rege și i-au cerut ca plată a bunei lor comportări să le îngăduie ca să se reîntoarcă în patria lor.

După ce li s-a îngăduit lucrul acesta Edeziu și Frumențiu au venit în pământul roman. 7. Primul a mers la Tir, iar celălalt a pus înaintea revederii părinților dorul pentru cele sfinte. Ca atare a mers la orașul lui Alexandru (Alexandria) și a arătat conducătorului Bisericii că Inzii (Etiopienii) doresc peste măsură ca să primească lumina cunoștinței. 8. Atunci Atanasie ținea friele acestei Biserici. După ce a ascultat istorisirile lui Frumențiu el a zis: «Cine altul decât tine ar putea mai bine să risipească întunericul necunoștinței de la acest popor și să-i aducă strălucirea predicării dumnezeiești?» După ce a spus aceasta și l-a împărțășit de har arhieresc, l-a trimis ca să îngrijească sufletește acest neam al etiopienilor.

9. Părăsind patria sa și neținând seama de imensitatea mării, Frumențiu a mers la acest popor neluminat și l-a cultivat cu multă ardoare, avînd ca sprijinitor harul dat de Dumnezeu. Prin miracole apostolice, el atrăgea prin cuvinte pe cei care încercau să-l combată și atesta astfel, prin minuni, cele ce spunea și atrăgea în fiecare zi cît mai mulți.

24. Despre îndrumarea Ivirilor¹⁵² spre dreapta credință

1. Îndrumătorul Inzilor (Etiopienilor) spre cunoștința de Dumnezeu a fost Frumențiu. În același timp pe Iviri i-a atras la adevăr o femeie captivă. Aceasta se ruga neincetat și avea în loc de pat și de așternul moale, un sac întins pe pământ. Totodată ea socotea postul ca o plăcere superioară.

Această viață aspră i-a împărțășit din harismele apostolice.

2. Astfel, fiindcă barbarii nu cunoșteau știința medicală și obișnuiau, cînd se îmbolnăveau, să se ducă unii la alții și să afle felul înșănătoșirii de la cei care fuseseră bolnavi și se vindecașeră de suferință, a venit la această femeie vrednică de toată lauda o mamă cu un copil bolnav și a rugat-o să o învețe ce să facă.

3. Aceasta a luat copilul bolnav, l-a culcat pe pat și apoi a rugat cu stăruință pe Creatorul tuturor să Se îndure și să-i alunge boala. Dumnezeu a primit rugăciunea ei stăruitoare și a dat sănătate copilului.

De acum înainte minunata femeie a devenit vestită. 4. Ba chiar soția regelui a aflat cele întîmplate și imediat a trimis să o caute, căci și ea era cuprinsă de o boală grea. Însă femeia cea minunată, cu o judecată măsurată, nu a acceptat deocamdată cererea reginei. Aceasta însă, fiind constrinsă de suferință nu s-a mai gîndit la demnitatea ei regală

¹⁵² Iviri, popor din Caucaz, de unde a venit la noi marșe Mitropolit Antim Ivireanul.

și a venit ea însăși la femeia captivă. 5. Aceasta, tot așa a culcat-o pe un pat sărăcăcios și a folosit rugăciunea ca doctorie spre a-i alina suferința. La rîndul ei regina i-a oferit drept răsplată pentru vindecarea sa tot ceea ce a socotit mai de cinste, adică aur, argint, haine și rochii și cîte alte daruri sînt potrivite cu mărinimia regală. 6. Dumnezeiasca femeie spunea însă că nu are nevoie de acestea și că ea socotește ca o mare răsplată cunoașterea dreptei credințe de către regină. Pentru aceasta, i-a oferit cum a putut ea învățăturile dumnezeiești și a sfătuit-o să înalte un templu dumnezeiesc lui Hristos, Care, a salvat-o.

7. După ce a ascultat acestea regina s-a întors la palatul regal și a înmărmurit pe rege povestindu-i despre această vindecare așa de grabnică. Apoi ea i-a arătat puterea Dumnezeului captivei și l-a îndemnat pe soțul ei ca, nu numai să-l recunoască ca Dumnezeu, ci să-i construiască un templu (biserica) și să treacă tot poporul la slujirea Acestuia. Regele lăuda minunea făcută cu soția lui, dar nu a voit să construiască un templu.

După puțin timp însă, ei a ieșit la vînătoare, iar Domnul cel iubitor de oameni l-a vînat, ca odinioară pe Pavel apostolul ¹⁵³. 8. Dintr-o dată i s-a făcut întuneric, care l-a împiedicat să meargă mai departe. Ceilați vînători se bucurau de lumina ca de obicei, numai regele, fiind lovit pe neașteptate, era prins în lanțurile orbirii. Aflîndu-se în această suferință, el a găsit calea mîntuirii, căci și-a adus aminte de neîncrederea lui și, chemînd în ajutor pe Dumnezeul captivei, a scăpat de întuneric. 9. Apoi, cînd a întilnit-o pe acea admirabilă captivă ¹⁵⁴, a rugat-o să-i arate o schiță a templului. 10. După aceea l-a însărcinat pe Veseleil cu planul arhitectonic, iar pe femeia captivă a învrednicit-o de cîntec de a descrie templul cel dumnezeiesc, așa că, pe de o parte aceasta descria, iar pe de altă parte lucrătorii lui Veseleil săpau și construiau.

După ce s-a terminat clădirea de zidit și i s-a pus acoperiș și nu mai avea nevoie decît de preoți, minunata femeie a găsit un mijloc de a-i procura, căci a convins pe rege ca să trimită soli la împăratul romanilor ¹⁵⁵ spre a-i cere să le fie trimis un învățător al dreptei credințe (creștine).

11. Regele a acceptat propunerea și a trimis soli. Împăratul, care era atunci Constantin cel înfocat iubitor al dreptei credințe, aflînd obiectul cererii, i-a primit pe soli cu multă bunăvoință și a trimis apoi un bărbat împodobit cu dreaptă credință, cu pricepere și cu trăire creș-

153. Convertirea Sf. Ap. Pavel pe drumul Damascului, *Fapte Cap. 9.*

154. *Ieș. 31, 2-4.*

155. Acesta era Constantin cel Mare.

tină, și totodată învrednicit de darul arhieriei, ca propovăduitor al cunoașterii lui Dumnezeu la acest popor, dându-i și daruri cât mai multe.

12. De astfel de atenție i-a învrednicit pe cei ce au cerut (pe soli). Împăratul Constantin s-a îngrijit cu bună voia sa și de cei hrăniți cu dreapta credință din Persia. 13. Căci aflind că aceștia sînt persecutați de păgini și că regele lor, înrobît de rătăcire, născocoște diferite violenții contra lor, i-a scris, îndemnîndu-l să aibă credința cea adevărată și cerîndu-i ca cei drept credincioși (creștinii) să se bucure de cinste. Dar iată că însăși scrisoarea arată mai bine rîvna celui ce a scris-o.

25. Scrisoarea împăratului Constantin (cel Mare) către Sapor, regele Perșilor

1. «Păstrînd credința cea dumnezeiasca eu mă împărtășesc de lumina Adevărului, iar fiind călăuzit de lumina Adevărului, ajung la cunoașterea credinței dumnezeiești. Tocmai de aceea, așa cum ne arată realitățile vieții, eu recunosc că preasfînta religie creștină este învățător pentru cunoașterea lui Dumnezeu, Cel preasfînt și mărturisesc că am această cinstită a divinității. Cu sprijinul puterii acestui Dumnezeu, începînd de la marginile Oceanului, am însuflețit întreaga lume cu nădejdea tare a mîntuirii, așa încît toate popoarele care fuseseră lovite de tirani și care se istoveau pradă suferințelor zilnice și-și pierdeau puterile, participînd de acum la îndreptarea conducerii Imperiului, s-au reînviat ca după o îngrijire medicală. Pe acest Dumnezeu îl cinstesc eu.

2. Semnul Lui îl poartă pe umeri armata mea cea consacrată lui Dumnezeu și, după cum cere dreapta judecată, își urmează drumul. Pentru victoriile strălucite ale soldaților eu primesc în schimb mereu mulțumiri.

Mărturisesc că cinstesc pe acest Dumnezeu cu necurmată aducere aminte. La Acesta mă străduiesc, cu inima curată și neprihănită, să ajungă, în cele de Sus. 3. Pe Acesta îl cer ca ajutor, plecîndu-mi genunchii, fugind de tot singele blestemat, ocolind orice miros neplăcut și respingător (idolesc) și orice strălucire pămîntească.

Cu acestea toate, rătăcirea cea nelegiuită și rușinoasă mînjindu-se, a prăbușit multe dintre popoare (creștinii) și pe toate neamurile și le-a împins în părțile cele mai de jos (iad).

4. Cele ce Dumnezeu tuturor, cu grija Sa de oameni, prin propria Sa bunătate, le-a adus la lumină pentru nevoile vieții, pe acestea El nu îngăduia nicidecum ca să fie însușite după pofta fiecăruia. El cere de la oameni numai cuget ouăt și suflet neîntinat, prin care apreciază faptele lor de virtute și de credință. Lui îl plac faptele dreptății și ale

bunătații. 5. El iubește pe cei buni și urăște pe cei certăreți; iubește credința și pedepsește necredința; dărimă orice putere plină de îngimfăre; pedepsește infumurarea celor mindri și surpă din temelie pe cei atrași spre mindrie, iar celor smeriți și răbdători le dăruiește cele ce merită.

6. Făcînd, astfel, cît mai dreaptă puterea imperială o întărește cu ajutoarele Lui și păzește înțelepciunea imperială cu liniștea păcii.

Nu mi se pare că greșesc, frate al meu, cînd mărturisesc că acest Dumnezeu este Începător și Părinte al tuturor, pe Care au încercat să-L tăgăduiască mulți dintre cei ce au împărățit aici, înșelați de rătăcirile nebunești. Pe aceștia toți însă i-a nimicit un sfîrșit așa de meritat, încît, după aceea, toți oamenii dădeau în loc de alt exemplu celor care se străduiau să facă asemenea fapte, nenorocirile îngrozitoare ale acestora.

7. Dintre aceștia socotesc că a fost unul pe care minia divină, ca un fulger, l-a ridicat dintre cei de aici și l-a aruncat în părțile voastre. Acesta a înălțat la voi un vestit monument al nerușinării lui, care este la voi.

E bine că s-a ajuns la aceu că și în vremea noastră să se arate lămurit pedeapsa unor astfel de oameni.

8. Eu însumi am văzut sfîrșitul acelor care au tulburat, nu de mult, poporul creștin, care s-a dăruit lui Dumnezeu, prin edicte criminale¹³⁶. Pentru aceasta se cuvine multă mulțumire Lui Dumnezeu, fiindcă prin suprema Lui Providență tot neamul omenesc, care respectă legea divină, se bucură și tresaltă de pacea care i s-a dat.

9. De acum și noi înșine ne-am convins că toate sînt acum într-o situație foarte bună și foarte sigură, cînd, prin religia curată și adevărată a acestora (a poporului drept-credincios) de la înțelegerea în ce privește divinitatea (*τὸ θεῖον*)¹³⁷, s-a ajuns ca toate să se îndrumeze spre El.

10. Cît socotești că mă bucur auzînd despre numărul mare al oamenilor, înțeleg al creștinilor, (căci despre aceștia mă preocup), cînd și cei mai mulți dintre cei puternici ai Persiei intră în acest număr, după cum eu doresc? Deci, cum tu ai cele mai frumoase lucruri și aceia să aibă tot așa cele mai frumoase lucruri. Ce ai tu să aibă și aceia. În felul acesta tu vei putea avea pe Stăpînul Atotîndurătorul, Sprijinitor și Binevoitor.

11. Deci, fiindcă ești așa de mare, pe aceștia (creștinii) ți-i incredințez, căci ești distins prin evlavie. Să-i iubești potrivit cu iubirea de oa-

136. Aluzie la măsurile lui Liciniu contra creștinilor.

137. *τὸ θεῖον* divinitatea, așa cum se zice și în edictul din Milan, (313).

meni a Stăpînului a toate. Astfel îți vei produce și ție și nouă prin credință o nemărginită mulțumire».

12. Prea bunul împărat purta în toate atîta grijă de cei împodobîți cu credința creștină, ocupîndu-se, nu numai de supușii săi, ci veghind, pe cît se putea, și asupra celor care trăiau sub alte stăpîniri. De aceea el însuși s-a bucurat de ocrotirea divină, căci, ținînd în stăpînire întreaga Europă¹⁵⁸ și Libia și pe lingă acestea și cea mai mare parte a provinciei Asia¹⁵⁹, i-a avut ascultători pe cei conduși, care se supuneau cu plăcere stăpînirii lui. 13. Ba chiar și dintre barbari, unii slujeau de bună voie, iar alții erau supuși prin război. Peste tot s-au înălțat monumente pe care victoriosul împărat le inaugura.

Și alții au lăudat mai pe larg aceste fapte. Noi însă să urmărim istoria pe care ne-am propus-o.

Deci, prealăudatul împărat (Constantin cel Mare) purta în suflet grijile apostolice. 14. Însă unii dintre cei învredniciți cu darul preoției, nu numai că nu voiau să zidească, ci chiar încercau să surpe însăși temelgia Bisericii, căci pe cei care conduceau cu dogmele apostolice, născocind diferite calomnii, ei îi exilau, după ce îi depuneau din treaptă.

15. Nu s-au săturat de răutate, cînd au pus la cale acea dramă faimoasă contra marelui Eustațiu, ci au încercat să surpe și celălalt turn foarte puternic al dreptei credințe, (pe Atanasie) și să întrebuițeze diferite născociri mincinoase. Pe cît voi putea eu voi istorisi pe scurt această tragedie a lui Atanasie.

26. Despre planurile ascunse puse la cale contra divinului Atanasie

1. După ce minunatul episcop Alexandru, care combătuse blasfemia lui Arie, s-a săvîrșit din viață, la cinci luni după sinodul de la Niceea, a urmat la conducerea Bisericii alexandrinilor Atanasie, bărbat îndrumat încă din copilărie în Sfintele Scripturi și care a devenit vrednic de admirat în fiecare însărcinare din funcțiile bisericești în care a fost.

2. Atanasie a dus lupte în marele Sinod pentru dogmele apostolice și era lăudat ca apărător al Adevărului, iar pentru adversarii era ca un luptător de temut și înverșunat.

3. În timpul episcopului Alexandru, cel vestit, Atanasie, tînăr tînd, conduce tagma diaconilor. Fiindcă au cunoscut această ardoare a lui pentru Adevăr, cei care s-au hotărît să lupte contra lui Dumnezeu,

158. Adică partea de Apus a Imperiului roman.

159. Provincia Asia, cu reședința la Efes, adică Nord-Vestul Anadoliei de azi.

Unul-Născut (arieni), cînd au aflat că i s-a încredințat conducerea Bisericii alexandrinilor au bănuit că autoritatea (conducerea) acestuia va însemna distrugerea lor. Pentru aceasta au pus la cale orice răutate.

4. Deoarece acel Meletie, pe care sinodul de la Niceea l-a înălțurat, nu înceta să tulbure și să ațîțe Tebaida și Egiptul vecin cu ea, arienii au plătit pe unul dintre partizanii acestuia ca să fie fără vreo bănuială forma falsei acuzații și l-au convins să meargă la împărat și să-i spună clevetiri, că adică Atanasie împovărează Egiptul cu biruri, iar aurul strîns îl furnizează unui bărbat, care pregătea tirania. În felul acesta, înșelînd azul împăratului, au adus pe Atanasie la Constantinopol. 5. Cînd a sosit acolo acesta a respins minciuna acuzatorilor și a primit din nou Biserica încredințată lui de Dumnezeu.

Despre acestea ne informează și împăratul din cele ce a scris către Biserica alexandrinilor, a căror ultimă parte o voi însera în această Carte a mea :

27. O parte din scrisoarea lui Constantin către Alexandrini

1. «Credeti-mă, fraților, oamenii cei răi (arieni) n-au putut să facă nimic contra episcopului vostru, nimic altceva n-au reușit decît ca, răpindu-ne timpul nostru, să nu aibă nici un loc de pocăință în această viață. De aceea, ajutați-vă între voi, vă rog, prețuiți dragostea voastră și urmăriți cu toată puterea pe cei ce doresc să nimicească darul înțelegerii (unirii) voastre. Îndreptîndu-vă privirile către Dumnezeu, iubiți-vă unii pe alții !

Eu am primit cu plăcere pe episcopul vostru Atanasie și, așa cum am spus, sînt convins că el este om a lui Dumnezeu».

28. Alți complot urzit contra lui Atanasie

1. Nicidecum nu s-au oprit necredincioșii, ci au provocat altă tragedie, asemenea căreia nici unul din tragedienii, sau comedienii din vechime, nu au compus vreodată vreuna. Astfel, au plătit iarăși acuzatori din aceeași partidă a lor și i-au dus la împărat ca să strige cu voce tare că atletul virtuții (Atanasie) a cutezat să facă multe fapte rușinoase, care nu se pot spune prin cuvinte. 2. În fruntea acuzatorilor era Eusebiu al Nicomidiei și Teogoniu al Niceei și Teodor din Perint (acum îl numeau Eraclea, în loc de Perint), care spuneau că aceste fapte nu trebuie să fie îngăduite și nici să ajungă la urechea culva. Astfel, aceștia au convins pe împărat ca să convoace un sinod la Ce-

zarea Palestinei, unde cei mai mulți erau dușmanii lui Atanasie și acolo să poruncească ca acesta să fie judecat

Încrezându-se ca în niște clerici și neștiind, în general, cele ce se puseseră la cale pe ascuns, împăratul a poruncit să se îndeplinească acest lucru.

3. Cunoscînd însă dușmănia judecătorilor, divinul Atanasie nu a venit la adunarea sinodului. Din această cauză, găsind și mai mult motiv de clevetire și angajîndu-se în război contra Adevărului, dușmanii lui, în afară de celelalte abateri (nelegiuiri), l-au învinuit de tiranie și de nesupunere față de împărat. 4. Însă ei nu au fost întru totul înșelați în nădejdea lor, căci *prea bunul împărat*, iritat de cele spuse de ei, i-a scris lui Atanasie, arătîndu-și minia și poruncindu-i să vină la Tir, căci acolo hotărîse să se adune sinodul, bănuind, cum cred, că Atanasie se ferea de Cezareea, din cauza episcopului ei (Eusebiu).

Împăratul a scris și sinodului din Tir cele ce se cuvenea să transmită un bărbat împodobit cu credință. Iată cele scrise :

29. Epistola împăratului Constantin către sinodul din Tir ¹⁶⁰

I. «Constantin August, către sinodul cel din Tir.

Era desigur firesc și potrivit cu buna stare a vremurilor noastre ca Biserica sobornicească să stea netulburată și ca cei ce slujesc lui Hristos să fie acum feriți de orice oară. Cum însă unii nu sînt conduși de dorința unei discuții sănătoase (nu aş putea spune că ei trăiesc cu nevrednicie între ei) încearcă să tulbure toate — ceea ce mi se pare că au trecut dincolo de orice măsură a răutății. De aceea vă îndemn ca voi, ducîndu-vă, cum se cuvine, fără nici o întîrziere, să vă adunați în același loc și să alcătuiți sinodul. Să dați ajutor celor care au nevoie, să îngrijiți pe frații care sînt în primejdii, să readuceți la unire pe membrii rătăciți al sinodului, să fie îndreptate cele ce sînt greșite, pe cît îngăduie timpul, ca să redați atîtor eparhii (provincii) împăcarea de care au nevoie și pe care, oh, absurditate, trufia a puțini oameni, a nimic-it-o !...

2. Eu socotesc că împăcarea este ceva plăcut lui Dumnezeu. Iar pentru noi și pentru voi este ceva mai presus de orice dorință și demn de o glorie nu de mică importanță, dacă vom readuce pacea.

160. Sinodul de la Tir s-a ținut la anul 335, cînd s-a sărbătorit și Tricennalia, adică 30 de ani de domnie a lui Constantin cel Mare și 10 ani de la Sinodul de la Niceea (325).

3. Așadar, să nu mai întârziati, ci, de acum înainte, sporindu-vă râvnă, să vă osteniți ca să dați hotărîrea care se curvine în chestiunile ce se vor propune spre discuții, adică, întrunindu-vă cu toată sinceritatea și cu credința pe care peste tot Acel Mîntuitor Căruia ne închinăm o cere oit mai mult de la noi, însă să păstrați liniștea. Nu va lipsi nimic din ceea ce este în legătură cu grija mea. Am îndeplinit toate cite ați arătat în scris. 4. Am scris episcopilor cărora ați dori ca, prezentîndu-se, să împărtășească grijile voastre. Am trimis și pe Dionisie, cel ce a fost consul, care va aminti pe cei ce trebuie să vină cu voi la sinod și cele ce trebuie să se facă și mai ales el va asista ca supraveghetor al ordinii. 5. Iar dacă cineva, ceea ce eu nu cred, încercînd și acum să nesocotească porunca noastră, nu ar voi să ia parte, va fi trimis de noi de acolo, ca unul care s-a scos pe sine din rînduiala stabilită de împărat, ca să știe că nu se cuvine să se opună dispozițiilor împăratului, date pentru Adevăr.

6. Vă rămîne apoi de datoria sfinților voastre ca printr-o judecată unanimă, nici cu ură nici cu părtinire, ci potrivit cu canonul apostolic bisericesc, să găsiți vindecare potrivită pentru cei ce au comis greșeli, dar s-au îndreptat în ce privesc greșelile, ca să eliberați Biserica de toată blasfemia și să ușurați grijile mele, dînd harul păcii celor ce acum sînt în ceartă și, totodată, să vă procurați vouă înșivă cea mai mare cinste. Dumnezeu să vă păzească, fraților preaiubiți».

7. Astfel, după ce s-au întrunit episcopii la Tir, au venit și unii care erau învinuiți de călcarea dogmelor. Între aceștia unul era Asclepios al Gazel. A sosit și minunatul Atanasie.

Eu vreau mai întîi să expun tragedia învinuirii acestuia și apoi să scriu cele despre faimoasa lui judecare.

30. Despre sinodul ținut la Tir

1. Un oarecare Arsenie era episcop al celor în comuniune cu Meletie din Egipt. Cei din ceata acestuia l-au ascuns și au hotărît să stea așa ascunși multă vreme. Apoi au tăiat mina dreaptă a corpului unui mort, au mînjit-o și au pus-o într-o cutie de lemn, iar după aceea o purtau peste tot, spunînd că Arsenie a fost tăiat și strigînd tare că Atanasie este ucigașul.

Însă Ochiul Care vede toate n-a îngăduit ca Arsenie să mai stea ascuns multă vreme. 2. Căci, mai întîi în Egipt și apoi în Tebaida, s-a aflat că el trăiește. Apoi l-au adus la Tir, unde mina cea mult căinată era înălțată judecătorilor. Prietenii lui Atanasie l-au prins pe Arsenie, l-au adus și l-au silit să stea ascuns mult timp într-o groapă. Cînd însă marele Atanasie a venit la ședința sinodului, dis-de-dimineață,

3. mai întâi a fost introdusă o femeie ușoară, care trăise în destrăbălare. Aceasta striga fără rușine, spunând că ea făcuse făgăduință de feciorie, dar că Atanasie, primind-o ca oaspete, a necinstit-o, fără voia ei.

După ce această femeie depravată a declarat acestea, a intrat și acuzatul (Atanasie), însoțit de un preot demn de toată lauda, care se numea Timotei. 4. Când judecătorii au cerut lui Atanasie ca să răspundă la acuzația ce i se aducea, el a tăcut ca și când n-ar fi el Atanasie, iar Timotei a zis către femeie: «Oare eu, o femeie, am avut vreodată vreo legătură cu tine și am intrat în casa ta?». Dar această femeie a strigat cu mare nerușinare, repezindu-se la Timotei și ridicând mâna îl arăta cu degetul spunând: «Tu mi-ai răpit fecioria, tu m-ai dezbrăcat de puritatea virginală» — și alte atâtea vorbe, câte obișnuiesc să spună cei care nu au rușine pentru că nu-și stăpinesc destrăbălarea.

5. Astfel, după ce au fost dați de rușine cei care puseseră la cale această dramă, și s-au înroșit judecătorii, care erau complici, femeia depravată a fost scoasă afară. Atunci marele Atanasie a zis că nu trebuie ca această femeie să fie izgonită, ci să fie cercetată ca să spună pe cei care au născocit acestea. 6. Însă judecătorii strigau că mai sînt și alte acuzații mai grave, care nu pot fi nicidecum acoperite prin nici un meșteșug sau dibăcie, căci în cele ce sînt reclamate va judeca vederea și nu auzul (adică faptele și nu vorbele).

După ce au spus acestea au arătat cea frumoasă cutie și au desfășurat mâna cea mînjită. 7. Toți cei care erau de față au strigat cu glas tare, unii crezînd că e adevărată crimă, iar alții văzînd înșelătoria, dar socotind că este încă ascuns Arsenie.

După ce s-a făcut cu mare greutate liniște, cel acuzat (Atanasie) a întrebat pe judecători dacă este vreunul din ei care cunoaște pe Arsenie. Fiindcă mulți au spus că îl cunosc pe acest bărbat, el a cerut ca acesta să fie adus. Apoi iarăși a întrebat dacă acesta este acel Arsenie pe care el l-ar fi omorît și pe lingă aceasta l-ar fi chinuit, iar după masacrare l-ar fi necinstit și i-ar fi tăiat mîna dreaptă? Apoi, pentru că toți au mărturisit că acesta era Arsenie, dezbrăcîndu-l de pallium, Atanasie a arătat ambele mîni ale lui, atît dreapta cît și stînga și a zis: 9. «Nimeni să nu mai caute o altă mînă, căci fiecare om a primit de la Creatorul tuturor numai două mîni» !...

După ce astfel au fost date pe față aceste fapte urite, ar fi trebuit ca acuzatorii și complicii judecătorilor să se rușineze și să se roage ca pămîntul să se despice în fața lor, dar ei au umplut adunarea de zgomot și de vuiet, numîndu-l pe Atanasie vrăjitor și zicînd că înșală cu vrăjitorii vederea oamenilor.

10. Cei care cu puțin înainte îl acuzaseră încercau acum să-l sfîșie și să-l spînzure, însă cei rinduiți de împărat cu păstrarea ordinii au împiedicat uciderea lui Atanasie. 11. Ei l-au smuls pe acest învingător și, pregătind ca să-l urce pe o corabie, au obținut astfel salvarea lui.

Atanasie s-a dus la împărat și i-a arătat toată tragedia inscenată contra lui. Dar și acuzatorii au trimis niște episcopi dintre partizanii lor din Mareotis, adică pe Teogoniu al Niceeie, pe Teodosie Perintul, pe Maris al Calcedoniei, pe Narcis din Cilicia și pe cei ce erau de părerea lor. 12. Iar Mareotis este o provincie a Alexandriei, care-și trage numele de la lacul Mariei. Aici au pus la cale minciuna și au născocit unele documente, prezentînd ca adevărate acuzații care au fost dovedite drept calomnii josnice și le-au trimis împăratului. Apoi membrii sinodului au plecat de la Tir la Ierusalim.

31. Despre cele intimplate la sărbătoarea Sfințirii (ἐγκαινία) la Ierusalim și despre exilul Sf. Atanasie

1. Împăratul a recomandat ca întreg sinodul de la Tir să se mute la Aelia (Ierusalim). 2. A poruncit apoi ca să ia parte și toți ceilalți episcopi de pretutindenți și să sfințească Biserica zidită de el. Totodată a trimis și pe unii dintre magistrații cei mai de încredere, cunoscuți prin evlavie și credința lor, cu porunca de a împărți tuturor de toate cu imbelșugare, nu numai arhierilor, preoților¹⁶¹ și tuturor celor care-i însoțeau, ci și tuturor celor care aveau nevoie, ori de unde ar veni.

3. Dumnezeuiescui Altar a fost împodobit cu perdele imperiale și cu podoabe de mare preț, încrustate cu aur.

Astfel, după ce s-a desfășurat preastrălucită sărbătoare, episcopii au plecat, fiecare în patria lui, iar împăratului, aducîndu-i-se la cunoștință strălucirea și măreția acestei serbări și plin de bucurie, a slăvit pe împăritorul tuturor bunătăților pentru că i-a îndeplinit și lui această dorință.

4. După ce a sosit Atanasie și s-a plîns de judecarea lui nedreaptă, împăratul a poruncit ca să vină cei socotiți vinovați dintre episcopi. 5. Aceștia, venind și nemaiavînd încredere în realitatea acuzațiilor lor, au renunțat la calomniile dinainte ca acum să spună împăratului că Atanasie a amenințat că va împiedica aprovizionarea cu grîu din Egipt¹⁶².

Crezînd aceste cuvinte împăratul l-a exilat într-un oraș din Galia, numit Trier (Trever). Era acum al 30—lea an al domniei lui (an 335).

161. La L. Parmentier o.c. p. 88, rîndul 6, se adaugă ἱερατικῶν clericilor, ceea ce e mai complet.

162. Corăbiile patriarhilor alexandrinii transportau în Capitala Imperiului, Constantinopol, cerealele din Egipt. După J. Maspero, Histoire des Patriarches d'Alexandrie, Paris, 1923, p. 61.

32. Despre Testamentul fericitului împărat Constantin

1. După un an și câteva luni, pe cînd era la Nicomidia Bitiniei, împăratul s-a îmbolnăvit. Știind cît de nesigură este viața omului, a primit darul botezului dumnezeiesc, pe care îl amînase pînă atunci, pentru că dorise să-l primească în rîul Iordan.

Împăratul Constantin cel Mare a lăsat trei fii ca moștenitori ai împărăției sale : Constantin (II), Constanțiu și Constant, cel mai tînăr. 2. A poruncit apoi ca marele Atanasie să se reîntoarcă la Alexandria.

33. Apărarea împăratului

1. Să nu ne mirăm dacă, fiind mințit (înșelat), împăratul Constantin cel Mare a exilat atîția bărbați venerabili, pentru că s-a încrezut în niște episcopi, care căutau să-l înșele, ascunzîndu-și viclenia și luînd o altă înfățișare. Cel cunoscători ai Sfințelor Scripturi, știu că și dumnezeiescul *prooroc David a fost înșelat* : 2. *l-a înșelat, nu un arhiereu, ci o slugă crescută în casa lui și pedepsită adesea, vreau să spun, Siba*¹⁶³ cel care a spus regelui minciuni contra lui Meliboșet și i-a răpit ogorul acestuia¹⁶⁴.

3. Acestea le spun, nu ca să acuz pe profet, ci să fac apărarea împăratului Constantin și să arăt slăbiciunea firii omenești, sfătuiind totodată că nu trebuie să te încrezi numai în cei ce acuză, chiar dacă ar fi foarte vrednici de credință, ci să păstrezi și pentru acuzat o ureche.

34. Despre sfîrșitul acestui împărat

1. Așadar, împăratul Constantin cel Mare a plecat spre împărăția mai fericită. Prefecții și comandanții oastei și toți ceilalți l-au așezat într-un sicriu de aur și l-au dus la Constantinopol. O parte din oștire mergea în fruntea convoiului, iar altă parte în urmă, plîngînd cu jale despărțirea de el. 2. Căci toți simțiseră blîndețea lui părintească.

Socotesc că e de prisos să mai scriu de cîtă cinste s-a bucurat trupul său neînsuflețit și cît timp a rămas în palatul imperial, fiindcă marii dregători așteptau sosirea fiului său, (Constantin) deoarece alții au scris despre aceasta.

Pe acestea este ușor să le găsești și să afli cum Împărțitorul a toate răsplătește pe cei care-L slujesc cu credință.

3. Iar dacă cineva nu se încrede în acestea scrise, vîzînd cele ce acum se fac în jurul sicriului și al statuiei sale, să creadă în cele ce s-au scris de mine și în Domnul care a zis : «*Voi slăvi pe cei ce mă slăvesc, iar cei ce mă defaimă vor fi defăimați*»¹⁶⁵.

163. II Regi 16, 1—4.

164. II Regi, 9, 2—13.

165. I Regi, 2, 30.